

# Några moderna teorier om internationell politik och deras aktörsuppfattning

Hans F. Petersson

## Inledning

Föreliggande studie, som är en del av en pågående, vidare undersökning av aktörsproblemet i internationell politik, avser att granska detta problem i dess anknytning till ett antal moderna teorier om internationell politik. I första hand gäller det de s.k. systemteorierna. Som referens- och jämförelsepunkter kommer därjämte den traditionalistiska riktningens och en grupp andra teories uppfattning i detta avseende att mer översiktligt behandlas.<sup>1</sup>

Frågan om aktörerna, om vem som agerar politiskt, är av relevans för all politisk forskning, oavsett analysnivå och metodisk inriktning. Här skall emellertid blott dess internationella aspekt behandlas. Kanske delvis genom sin primära relevans har aktörsfrågan länge lämnats obeaktad eller implicit; den har tillhört de givna premisserna. På den enskilde individens nivå kan man väl undgå en problematik, men ju större det kollektiv är som utgör undersökningens objekt, desto svårare ställer det sig att utgå från någon given aktör.

Sedan premisserna satts i fråga öppnar sig en hel rad problem. Det visar sig att aktören eller den agerande enheten utgör en strategisk punkt i analysen. Vad som på en nivå kan förefalla vara en enhet, agerande med en vilja och ett syfte, kan på nivån därunder framstå som ett aggregat eller en ram för sinsemellan interagerande krafter. En stat kan sålunda ur global synvinkel ses som en monolitisk enhet i sina relationer till andra enheter, men i ett något trängre perspektiv te sig som en domän där politiska partier eller intressegrupper eller sociala klasser konkurrerar om makten; dessa kollektiv kan i sin tur

1 För allmänna översikter av de internationellpolitiska teoriernas utveckling se Snyder, "Some Recent Trends in International Relations Theory and Research", i Ranney (ed.), *Essays on the Behavioral Study of Politics*, 103–171 samt två uppsatser av Czemielp och Faupel i *Politische Vierteljahresschrift*, 1965, s. 270–290, 1967, s. 167–99.

betraktas som fora för interna interaktioner osv.<sup>2</sup> Nu kan det sägas att detta blott är ett spörsmål om analysnivå som får lösas från fall till fall genom val av en för vederbörande undersökningsobjekt adekvat aktör och en därav betingad parameterbestämning.<sup>3</sup> Detta är givetvis i sak riktigt, men enklare i princip än i praktiken. Framför allt försvåras en gränsdragning genom aktörsenhetens prismatiska karaktär som brytningspunkt mellan yttre och inre inflytanden. Ju högre analysnivå desto fler potentiellt relevanta variabler.

Dessutom påverkas urval och avgränsning av den totala ram som utgöres av forskarens bakomliggande teoretiska uppfattning, vare sig denna är explicit eller ej. En gruppteoretiker måste se på den politiska scenen och de där uppträdande aktörerna på ett helt annat sätt än en organismiskt influerad forskare. Frågan om aktörerna måste alltså ses i nära samband med de förklaringsformer som leder analysen.

## Traditionalistisk teori

Grundvalarna för den teori som omfattas av den traditionalistiska eller, som den själv gärna kallar sig, den realistiska skolan är hämtade från historia, filosofi och i någon mån juridik.<sup>4</sup> Nyckelbegreppen är makt och intresse; dessa är tillämpliga på båda de plan som denna teori rör sig över, det allmänpolitiska och det internationellpolitiska. Aktörer i denna skolas mening är följaktligen de "som väljer makt för att förverkliga intressen".<sup>5</sup> Vad man först kan konstatera i all politik är att makt är allestädes närvarande. Strävan efter makt sägs ytterst bottna i den mänskliga naturen, betraktad som en ofullkomlig och oföränderlig skapelse. För att vara framgångsrika måste emellertid de politiska ledarna samordna sina intressen med den makt som står till deras förfogande. Intressena måste definieras i makftermer och måste graderas i en prioritetsordning såsom primära eller sekundära, permanenta eller varierande, allmänna eller specifika.<sup>6</sup> Den situation som uppstår i ett pluralt samhälle, och dit hör det internationella, är en konfrontation av motstridande intressen och skiftande kapacitet. Under sådana förhållanden kan inte en absolut stabilitet, om än

2 Olika forskare räknar med olika antal nivåer. Förutom den vanligaste tredelningen i internationell, nationell och subnationell kan man t.ex. ha fyra (de tre nämnda plus en transnationell), Singer, *Internasjonal Politikk*, 1965, 21 ff, eller upp till sex, från individ till det internationella systemet, North, "Content Analysis", s. 5 f.

3 Se Singer, "The Level-of-analysis Problem in International Relations", *World Politics*, XVI (1961), s. 77–92.

4 Teorien har utvecklats främst av Morgenthau i hans *Politics among Nations* men de grundläggande tankegångarna finns närmare utvecklade i *Scientific Man vs Power Politics*. Jfr den från Morgenthau avvikande men dock klart traditionalistiska framställningen i Aron, *Paix et Guerre entre Nations*.

5 Morgenthau, *Politics among Nations*, s. 27.

6 Det bör framhållas att intressebegreppet hos Morgenthau inte är någon vag omnibuskategori. En undersökning har kunnat isolera elva differentierade kategorier, Robinson, "A National Interest Analysis of Sino-Soviet Relations", *International Studies Quarterly*, XI (1967), s. 138–151.

aldrig så eftersträvansvärd ur etisk synpunkt, upprättas men den kan approximeras genom ett reglerande system av vikter och motvikter, av förhandlingar och kompromisser.

Internationell politik måste främst ses ur synvinkeln av de enskilda staternas makt och intressen. Traditionalisternas perspektiv är i så måtto aktörscentrerat. Detta hänger emellertid samman med den distinktion man gör mellan inomstatlig och mellanstatlig politik efter förekomsten av en central myndighet; en distinktion som blir grundläggande trots att den förklaras vara relativ och icke absolut. Staten blir, som den enda integrerade enheten, den primära referenspunkten i internationell politik.<sup>7</sup> Den likformighet i aspirationer och uppträdande som följer av de allmänna antagandena gör det emellertid möjligt att se världspolitiken även ur en generell synvinkel. Den internationella miljön måste av både aktörer och observatörer uppfattas som en kamp- och konkurrenssfär, där förväntningen om våld är konstant och hög. Staterna befinner sig i ett evigt säkerhetsdilemma som gör inte bara en optimal utan även en maximal maktanvändning nödvändig.<sup>8</sup> Man kan urskilja tre grundmanifestationer av makt – att behålla den, att öka den och att visa den. Mot dessa svarar tre grundmönster av multipolära, bipolära och imperiella relationer, med varierande grad av jämvikt mellan aktörerna.<sup>9</sup> Det finns alltså i den internationella omgivningen ett oavslutligt tryck, men av konstant natur, vilket understryker nödvändighetens, icke valets betydelse vid utformningen av en stats utrikespolitik.

Genom att sätta staten som den primära referenspunkten avvisar den traditionalistiska riktningen, som nedan skall framgå, andra typer av aktörer, men därigenom uteslutes också andra aktionssfärer än den rent politiska från det analytiska blickfältet.<sup>10</sup> Genom att placera intresset i centrum utdömer man undersökningar av de agerandes motiv som en fruktlös och vilseledande sysselsättning.<sup>11</sup> Fixeringen vid stat och statsintressen gör det, enligt riktningens förespråkare, möjligt att förstå det historiska mönstret och samtida konstellationer men därutöver också att göra prediktioner med en hög grad av realism. Med dessa anspråk betraktar man också gärna andra analysmetoder som onyttiga eller irrelevanta.

Detta visar sig då framkomsten av nya aktörsuppfattningar och nya rekommendationer för aktörsanalys uppkallade den traditionalistiska skolan till ett

7 Morgenthau, *Politics among Nations*, s. 8 ff, Aron, *Paix et Guerre*, s. 16 f, Renouvin-Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, I.

8 Säkerhetsdilemmats problematik har särskilt utretts av Herz, *Political Realism and Political Idealism*, s. 4 ff.

9 Morgenthau, *Politics among Nations*, kap. 4.

10 Ib., s. 11 f, s. 27 f; Aron, *Paix et Guerre*, s. 113 ff.

11 Morgenthau, *Politics among Nations*, s. 6 ff.

försvar för sin åskådning på denna punkt. Detta försvar ledde till en artikulering av vissa tidigare implicita antaganden och till en allmän rationalisering.<sup>12</sup>

Den delvis moraliskt färgade invändningen att man genom en ensidig emfas på statsintressen och regeringspolitik dehumaniserat de internationella relationerna avvisades från traditionalistiskt håll med en hänvisning till den intensitet varmed nationella värderingar omfattas. Nationell solidaritet var inte bara funktionell utan också ideell. Det till nationens välfärd begränsade intresset är kompakt och lättfattligt; dessa egenskaper förstärktes ytterligare av mångtydigheten i varje intresse som sträckte sig därutöver.<sup>13</sup> Frigörelseprocesserna i de nya länderna gav åter belägg för att strävanden efter t.ex. nationellt oberoende, enhet, säkerhet och utvidgning måste uppfattas som i hög grad mänskliga intressen. De utgör i själva verket fortfarande de högsta värdena för en majoritet av individer. De kvarstår som den främsta motivationskällan i politiken.

Även om antalet deltagare i den utrikespolitiska beslutsprocessen ökat och därigenom vissa för världspolitikerna relevanta värderingar förändrats, innebär detta icke någon väsentlig förvandling av de viktigaste momenten i denna process. Framför allt rubbades inte den distinktion som alltid måste göras mellan individens roll som privat medborgare och som politiskt identifierande och agerande person.<sup>14</sup> Även om det var riktigt att bara individer eller kollektiv av individer kunde ha motiv, innebär detta ingalunda att analysen borde inriktas på den allmänna opinionen eller massornas inställning; dessa fenomen representerade inte den politiskt relevanta motivationen. Dessutom, och avgörande, var psykologiska faktorer inte det enda eller ens det huvudsakliga stoff varav politiken består.<sup>15</sup> För en förståelse av motivbildning, målsättning och agerande i internationell miljö var en utgångspunkt i staten, inte i individer eller grupper nödvändig. Processer som innebär konflikt, konkurrens och koalitionssträvanden kunde bara förklaras därutifrån. Ett studium av den psykologiska reaktionen hos grupper och individer kunde väl utfylla men ej ersätta en traditionell analys.

Slutsatsen var att den traditionalistiska aktörsuppfattningens operationella element fortfarande befanns vara tillämpliga. Det kunde alltså ännu vara tillåtligt att reifiera staten, utrusta den med önsknings-, preferenser-, grader av tillfredsställelse och förmåga till val mellan alternativ. Framför allt var det

12 Den främste talesmannen härvidlag har varit Wolfers; se "The Actors in International Politics", "The Determinants of Foreign Policy", "The Pole of Power and the Pole of Indifference" i hans *Discord and Collaboration*, s. 2–24, s. 37–45, s. 81–102. Jfr också Aron, *Paix et Guerre*, s. 17 ff.

13 Niemeyer, "National Sovereignty and International Behavior", i Dadelford (ed.), *Current Readings on International Relations*, IV, s. 8 ff; Osgood, *Ideals and Self-Interest in American Foreign Relations*, s. 3 f.

14 Wolfers, "The Actors", s. 7 f, Niemeyer, "National Sovereignty", s. 10 f, Morgenthau, "The Twilight of International Morality", *Ethics*, LVIII (1948), s. 82 ff.

15 Wolfers, "Determinants", s. 40 f, "The Actors", s. 8 ff.

därvidlag tre drag som postulerades som universella, strävan efter makt och fortbestånd, fruktan att förlora egendom till andra och frestelsen att tillägna sig egendom. Trots sin grova utformning kunde dessa psykologiserande antaganden tas som den motivationella ramen för besluten hos statsmännen; de enda individer som fått aktörsstatus i traditionalistisk teori – men då som personifikationer av sina enheter.<sup>16</sup> Individual- eller gruppspsykologiska analysmetoder, visserligen mer förfinade, kunde inte komma längre än de essentiella sanningar och prediktionsinstrument som dessa postulat inrymde. Tvånget från den yttre ramen, från grunddynamiken i den internationella politiken var dessutom så stark att valmöjligheterna begränsades till ett litet antal vars spännvidd redan var väl uppskattad genom kumulativ observation och erfarenhet. Det var i denna konstanta och oftergivliga tvångssituation som varje analys av de internationella aktörernas uppträdande måste ta sin utgångspunkt.

Även om man i den traditionalistiska skolan uttryckligen uppfattade hopkopplingen av intressena och den moderna staten som historiskt betingad, och alltså upplösbar, fann man inga tecken till en internationell strukturförändring av sådant slag. Man var icke böjd att tillmäta internationella organisationer av global karaktär någon aktörsstatus; de var snarare fora för statligt agerande. Därtill bidrog i hög grad den snäva avgränsningen av den politiska sfären. Regionala eller strategiska blockbildningar erkändes leda till en viss samverkan men denna sågs begränsad in casu, och traditionalisterna har fäst stort avseende vid de polycentriska strömningarna som ett uttryck för statsintressenas fundamentala dominans.<sup>17</sup>

De två drag som framför allt utmärker den traditionalistiska riktningens aktörsbegrepp – reifieringen av de exklusivt statliga aktörerna och objektiveringen av deras yttre situation – har alltså i allt väsentligt vidhållits även sedan debatten förts upp på ett artikulerat plan. Denna uppfattning vilar på historiska generaliseringar och en deterministisk tolkning av miljöfaktorerna.<sup>18</sup> Otvivelaktigt har den ett centralt, enande förklaringsbegrepp, maktbegreppet. Detta är emellertid filosofiskt-intuitivt fattat, och dess syn på internationell politik är inte grundad på ett systematiskt vetenskapligt tillvägagångssätt i modern mening. Frågan på vilket sätt dess resultat förhåller sig till andra, på sådant tillvägagångssätt grundade teorier, skall behandlas i nästa avsnitt.

16 Morgenthau, *Politics among Nations*, passim; jfr hans "The Difference between the Politician and the Statesman", i *The Restoration of American Politics*, s. 101 ff. Duroselle föredrar i sitt avsnitt om statsmännen i Renouvin-Duroselle, a.a., del II, en karakterologisk metod framför en psykologisk.

17 Morgenthau, "International Organization and Foreign Policy", i *The Impasse of American Foreign Policy*, s. 107 ff, "Alliances", i *The Restoration of American Politics*, s. 176 ff, "Building a European Federation", ib., s. 231 ff.

18 Om ekologisk determinism se Sprout-Sprout, *The Ecological Perspective on Human Affairs*, kap. 3.

## Systemteorier

Bland de nya strömningar som gjort sig gällande på det samhällsvetenskapliga området hör systemteorierna till de mer markanta och mest ambitiösa. Egentligen är det missvisande att beteckna systemteoretikerna som en skola. De utgör ingen enhetlig riktning, snarare en rad parallella strömningar med en gemensam, mycket allmän samlingssymbol i begreppet system. Med tiden har vissa sammanvävningar eller fusioner ägt rum. Schematiskt sett kan man dock urskilja fyra viktiga delströmningar.

Den första är den allmänna systemteorin i strikt mening, härrörande från den österrikiske biologen von Bertalanffy och hans lärjungar i Society for General Systems Research. Influensen har här gått från matematisk biologi och neurologi via fysik och ekologiska vetenskaper mot samhällsvetenskaperna.<sup>19</sup> Denna riktning utgår från möjligheten att göra vissa antaganden som gäller "system" på alla nivåer och alla områden, från atompartiklar till mänskliga samhällen. Man söker sedan kumulativt öka mängden av "enande principer, som sträcker sig vertikalt genom existerande vetenskaper" och på så sätt närma sig det mål som består i en enhetlig vetenskap. Detta tillvägagångssätt har ofta kritiserats som spekulativt och baserat på rena analogier.

Systemteorins förespråkare har energiskt bestritt detta och hävdar att förfarandet är att betrakta som syntetiskt; vad man söker uppställa är verifierbara likheter, s.k. formella identiteter.<sup>20</sup> Grundperspektivet är dock uttalat organismiskt. Man gör vissa grundpostulat utifrån föreställningen om ett "öppet system" med en inneboende tendens till stabilitet eller "steady state" och fäster störst avseende vid de processer av "adaptivt handlande" som bidrar till att bevara dessa tillstånd.<sup>21</sup> Under sin utveckling har den allmänna systemteorin influerats av och sökt införliva stora delar av den moderna informationsteorin och cybernetiken. Det har särskilt varit de självreglerande systemens uppbyggnad och tillståndsförändringar samt feedbackmekanismen som synts bilda en formell identitet med biologisk-neurologiska system.<sup>22</sup>

19 För allmänna översikter av den allmänna systemteorin se Mesarovic (ed.), *View in General System Theory*, spec. s. 25–38; von Bertalanffy, "General Systems Theory", *General Systems I* (1956), s. 1–10, cit. efter omtrycket i Singer (ed.), *Human Behavior and International Politics*, s. 20–31, Boulding, "General Systems Theory—The Skeleton of a Science", *General Systems 11* (1956), s. 11–17. Om dess statsvetenskapliga potential se Young, *The Impact of General Systems*, IX (1964), s. 239 ff, Nettl, "The Concept of System in Political Science", *Political Studies XIV* (1966), s. 305–338.

20 von Bertalanffy, a.a., s. 23, där även analogitillvitelsen avvisas. Denna har rests främst av Buck, "On the Logic of General Behavior Systems", *Minnesota Studies in the Philosophy of Science I*, s. 223–238. Om de formella identiteterna, eller mer precist isomorfier vad gäller identitet mellan begreppssystem och homologier ifråga om reella system, se Miller, "A General Theory for Behavioral Sciences", i White (eds), *The State of the Social Sciences*, s. 43.

21 Miller, a.a., s. 32, McClelland, "Applications of General Systems Theory in International Relations", Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy*, s. 412 ff.

22 Miller, a. a., s. 36. En ledande cybernetiker, Ashby – f.ö. liksom Miller psykiater på neurologisk grund – understryker detta sammanflöde, även om han, i motsats till von Bertalanffy, vill använda en deduktiv metod, "The General Systems Theory as a New Discipline", *General Systems III* (1958), s. 2. Därmed vare

En tredje riktning som ofta räknas in under den allmänna systeminriktningen men som har egna, samhällsvetenskapliga anor, är struktur-funktionsanalysen. Här har den tidigare socialantropologiska skolan kring Malinowski och Radcliffe-Brown senare avlösts som impulsgivare av den sociologiska riktningen kring Talcott Parsons och Marion Levy.<sup>23</sup> Av grundläggande intresse för denna riktning är "funktionen", det "bidrag en partiell aktivitet gör till den totala aktivitet varav den är en del".<sup>24</sup> Analyser av detta slag behöver inte förutsätta en organisk eller organismisk enhet – liksom inte heller, med nödvändighet, ett system – men struktur-funktionsteorin tenderar i likhet med den allmänna systemteorin att understryka dels totaliteten, dels kontinuiteten och de funktioner som bidrar därtill.<sup>25</sup>

Till systemströmningen har slutligen vissa företrädare för en fjärde riktning, nämligen behavioralismen knutit an. Anledningen har främst legat i strävan efter integration på det teoretiska planet, efter en sammanhållande ram för universellt giltig komparation. Vissa teoretiker, som Easton, har mer direkt sökt sig fram till ett systembetraktelsesätt, andra har gått via struktur-funktionsteorierna.<sup>26</sup> Det har naturligt nog främst vilat på denna riktning att söka teckna det politiska systemets speciella egenart.

Den samlande symbolen för dessa strömningar är begreppet system. Den fundamentala eller principiella innebörden av däri är enkel nog. Uttryckt i kortast möjliga form är ett system ett set av objekt (variabler, komponenter, enheter, delar) jämte relationer mellan dem och mellan deras attribut.<sup>27</sup> Denna allmänna och vaga definition förses emellertid med en rad olika specifikationer av vilka följande torde vara de vanligaste. Relationerna eller interaktionen mellan komponenterna måste ha en sådan frekvens och regelbundenhet att det inte är fråga om en blott slumpmässig kontakt; ibland talas det om att relationerna

ej sagt att alla kommunikationsteoretiker delar denna uppfattning. Deutsch, *The Nerves of Government*, innehåller sålunda ingen referens till den allmänna systemteorin.

23 Martindale (ed.), *Functionalism in the Social Sciences*; Flanigan-Fogelman, "Functional Analysis", i Charlesworth (ed.), *Contemporary Political Analysis*, s. 72–85, Meehan, *Contemporary Political Thought*, kap. 3, räknar in systemteorier överhuvud under rubriken funktionalism. För exempel på tillämpning inom statskunskapen se Eitchell, *The American Polity*, för en ortodox parsonsk version, Holt-Turner, *The Political Basis of Economic Development*, för en något modifierad.

24 Radcliffe-Brown, *Structure and Function in Primitive Society*, s. 178; jfr Morton, *Social Theory and Social Structure*, s. 22.

25 Om organismiska och andra referensramar i funktionalismen se Parsons, inledning till Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, s. 19 f, Deutsch, a.a., s. 4 ff, Meehan, a.a., s. 115 f. Det har också hävdats att systembegreppet är nödvändigt för funktionalismen. Jones, *The functionalist approach to Politics*, s. 11, 30, Emmet, *Function, Purpose and Powers*, s. 47.

26 Easton, *A Framework for Political Analysis*, kap. 2, Almond-Coleman, *The Politics of the Developing Areas*, s. 4 ff.

27 Hall-Fagan, "Definition of a System", *General Systems* (1956), s. 12, von Bertalanffy, a.a., s. 22 f ("complexes standing in interaction"); jfr McClelland, "Systems and History in International Relations", *General Systems III* (1958), s. 235, Kaplan, "Systems Theory", i Charlesworth, a.a.

skall vara funktionella.<sup>28</sup> Sambandet mellan komponenterna är sådant att förändring i en komponent leder till en förändring i helheten. Systemet befinner sig genom denna komponenternas interaktion i ett visst beskrivbart tillstånd, vilket kan bibehållas eller förändras; systemets identitet är tidsmässig.<sup>29</sup> Man möter ofta föreställningen att varje system har sina specifika behov, stundom abstraherbara i s.k. strukturella eller funktionella rekvisit. I anslutning därtill framhävs en holistisk synpunkt: systemet uppfattas som större än summan av komponenterna, det finns karakteristika hos helheten som ej återfinns hos de enskilda delarna.<sup>30</sup> Systemet kan inordnas i en hierarki av system så att det antingen kan uppdelas i subsystem eller själv ingå som del i ett rumsligt eller funktionellt mer omfattande system.<sup>31</sup> Systemet kan observeras i en omgivning från vilken det skiljer sig utefter en gräns samtidigt som ett transaktivt utbyte, ofta i input-output form, sker över denna gräns.<sup>32</sup>

De allmänna fördelar i analytiskt avseende som en system-approach av sina förespråkare anser medföra ligger dels i anknytningen till, eller t.o.m. i konvergensen med andra vetenskaper, dels i själva perspektivets natur. Den tvärvetenskapliga aspekten framhävs särskilt av systemteoriens förmåga att integrera variabler från olika vetenskaper inom en ram och av dess hypotesalstrande kapacitet. Perspektivet är ett helhetsperspektiv som täcker både systemets interna förhållanden och relationen mellan systemet och dess omgivning. Genom den explicita kategoriseringen förhindras omedvetna skiftningar av referensram, medan däremot ett instrument tillhandahålles för en medveten kontrollerad höjning eller sänkning av analysnivå.<sup>33</sup> På så sätt bevaras den syntetiska kvaliteten.

De flesta och mest kända tillämpningarna av systemteorierna på det statsvetenskapliga området hänför sig till det "samhälleliga" planet, vilket i praktiken torde vara liktydigt med den suveräna staten. Det är på denna nivå som både Eastons och Almonds politiska system är förankrade. De faller därför utanför ramen för denna studie. Easton talar icke sällan men i allmänna ordalag om ett internationellt politiskt system som icke i nämnvärda avseenden skiljer sig från det han för övrigt behandlar. Några teoretiska eller analytiska svårigheter sägs inte uppstå vid en nivåskiftning.<sup>34</sup> Almond är ännu mindre explicit beträffande

28 Nettl, a.a., 307; Kaplan, *System and Process in International Politics*, s. 4, Miller, a.a., s. 31, Dechert, "Positive Feedback, in Political and International Systems", *American Behavioral Scientist* IX (1966), s. 9.

29 Miller, a.a., 34, och "Living Systems", *Behavioral Science* X (1965), s. 224; Kaplan, a.a., s. 4.

30 Miller, "A General Theory", s. 34, Nettl, a.a., s. 307.

31 Miller, "Living Systems", s. 218; McClelland, "Systems and History", s. 236.

32 Miller, a.a., s. 34, McClelland, *Theory and the International System*, s. 20; jfr Easton, *A Framework for Political Analysis*, s. 25, 60 ff.

33 McClelland, *Theory and the International System*, s. 92 ff, Hall-Fagan, a.a., H.M. och A. B. Blalock, "Toward a Clarification of Systems Analysis in the Social Sciences", *Philosophy of Science* XXVI (1959), s. 84; Kaplan, "Systems Theory", s. 150 f.

34 Easton, *A Systems Analysis of Political Life*, t.ex. s. 173, 284, 484 ff. Attityden är densamma som i *The*

ett internationellt system; den externa sidan av integration och adaption blir knapphändigt omnämnda – vilket kan förefalla något förvånande med tanke på Almonds tidigare intresse för utrikespolitisk problematik.<sup>35</sup>

Internationell politik har emellertid framstått som ett givande tillämpningsfält för systemteori. Orsakerna härtill står att finna både i forskningsområdets karaktär och i forskningens tillstånd. På det svåröverskådliga, kaotiska fält som internationell politik utgör har man ansett ett speciellt behov föreligga av ett stort, samlande och sammanhållande perspektiv. "Varje begreppsapparat med anspråk på att vara adekvat för internationell politik måste ha en världssyns dimensioner." Systembegreppet som i sig är ett sätt att angripa just komplexitet skulle alltså vara särskilt väl ägnat för denna uppgift. Enligt sina förespråkare kan systemteorien dessutom med framgång inordna partiella teorier i ett större sammanhang. I ett systemperspektiv uppfattas nämligen t.ex. kommunikations- och maktteorierna, spelteori och beslutsteori som isomorfa eller åtminstone uppvisade stark korrespondens; de kan alla ses som funktioner i en systemorganisation.<sup>36</sup>

Denna förmåga till samordning har uppfattats som viktig inte minst i ett läge där behovet att ett alternativ till de alltmer kritiserade maktteorierna som centralt förklarande begrepp framstått som önskvärt.<sup>37</sup> Av betydelse som förbindelselänk mellan den traditionalistiska huvudströmningen och systemteoretikerna, har också varit den riktning som sysslat med jämviktsteori och med maktbalanspolitiken såsom ett system. Här har man kunnat iaktta en förskjutning av tyngdpunkten från maktkomponenten till balanskomponenten.<sup>38</sup> Ett antagande utifrån systemteoretisk utgångspunkt om en identitetsrelation mellan ekvilibrium och ett "steady state" ligger därvid nära till hands.<sup>39</sup>

*Political System*, s. 139. För en kritik av den internationella versionen av Eastons system se Nicholson-Reynolds, "General Systems, the International System and the Eastonian Analysis", *Political Studies* XV (1967), s. 12–31, där framför allt authority-begreppets internationella applikation underkännes.

35 Almond-Coleman, a.a., 15 f, och diskussionen av "capabilities" i "A Developmental Approach to Political Systems", *World Politics* XVII (1965), s. 195 ff. Jfr hans förord, "Comparative Study of Foreign Policy", till Macridis (ed.), *Foreign Policy in World Politics* (1st ed), s. 1–8, där detta studiums mål sägs vara att upptäcka "de mest signifikanta typerna av utrikespolitiska aktörer." Anvisningarna stannar emellertid vid en konventionellt lagd skiss av historiska och processuella faktorer. Förordet har strukits i senare upplagor.

36 McClelland, "Applications", s. 416.

37 För översikter av kritiken mot maktbegreppet se Snyder, "Recent Trends in International Relations Theory", i Ranney (ed.), *Essays on the Behavioral Study of Politics*, s. 112 ff, McClelland, *Theory and the International System*, kap. 3. Jfr Kaplan, a.a., s. 21 ff, Spiro, *World Politics*, s. 8 ff.

38 Liska, *International Equilibrium*, s. 193 ff, och "Continuity and Change in International Systems", *World Politics* XVI (1963), s. 131, McClelland, "Applications", s. 414. Binder, "The Middle East as a Subordinate International System", *World Politics* X (1958), s. 408 f, har en motsatt uppfattning om tyngdpunktsförskjutningen.

39 Jämviktsbegreppet hade långt tidigare anknutits till en form av systemanalys av biologen I. J. Renderson, f. ö. översättare av och kommentator till Pareto samt impulsgivare till Parsons – se Lasswell, "General Framework: Person, Personality, Group, Culture" (1939) i *The Analysis of Political Behavior*, s. 207 ff, 213 ff.

I de flesta tillämpningsförsök på det internationella fältet har systembegreppet använts som en allmän infallsvinkel, som ett i Nettls mening "problemlösande begrepp." Systemrelationer har antagits föreligga och man har sedan på olika sätt sökt testa dessa antaganden.<sup>40</sup> Även om man på detta sätt förskaffat sig ett generellt utgångsperspektiv kvarstår dock ett antal metodologiska svårigheter. Den principiella aspekten av några av dessa skall i korthet beröras.

Man kan ta begreppet system i en vid mening, som bara en utvidgning av den mest elementära relationen i internationell politik, nämligen två aktörer i interaktion. Där går den nedre gränsen för ett internationellt system. Men därmed skulle man få en oöverskådlig och obearbetbar mängd system. Den övre eller vidare gränsen återstår att dra. Man kan tänka sig ett enda globalt system eller en rad parallellt existerande system. I ett systemteoretiskt perspektiv faller det sig naturligt att se de senare som subsystem i det förra.

När det gäller det internationella systemet i sin globala gestalt uppstår emellertid problem med den omgivning ur vilken, enligt teorierna, ett system skall kunna skiljas. Gränsdragningsproblemet, som inneburit vanskligheter redan vid konstruktionen av system på det samhällsliga planet, blir här ytterligare komplicerad, utom när det rör historiska system av begränsad utsträckning.<sup>41</sup> Omgivningen som något utanför systemet existerande får på det internationella planet föga mening. Man kan definiera det internationella systemet som ett system utan omgivning eller som ett system där yttre påtryckningar nått nära nollpunkten – men man riskerar i så fall motsäga det vanliga antagandet om ett "öppet" system och de hypoteser som följer därav.<sup>42</sup> Man kan å andra sidan förlägga gränsdragningsproblematiken till det funktionella planet och avgränsa systemet efter dess politiska karaktär. Detta blir emellertid i internationellt perspektiven en grov distinktion; bl.a. blir en transnationell "parapolitisk" sfär ofta förbigången.<sup>43</sup> I analysen av det internationella systemet blir lätt omgivningen till en godtyckligt applicerad parameter.

Ett annat problemkomplex, av direkt relevans i förevarande sammanhang, gäller de enheter som bildar systemet. En sida därav är identifikationen av vilka enheter skall betraktas som aktörer i det aktionssystem som den internationella politiken utgör. Denna fråga skall i detalj behandlas nedan. En annan sida utgörs av överväganden om analysenheten: skall den utgöras av aktörerna eller

40 Nettl, a.a., s. 320 f.

41 Om den principiella gränsdragningsproblematiken se Easton, *Framework*, kap. 5, Spiro, a.a. s. 45 ff, Modelski, *The Communist International System*, s. 32 f. Man faller ofta tillbaka på begreppet "common fate" sådant det utvecklats av Campbell, "Common Fate, Similarity, and other Indices of the Status of Aggregates of Persons as Social Entities", *Behavioral Science* III (1958), s. 14–25.

42 Riggs, "International Relations as a Prismatic System", *World Politics* XIV (1961), s. 151, McClelland, *Systems and History*, s. 237.

43 Modelski, "Agraria and Industria", *World Politics* XIV (1961), s. 122, n. 14. Om betydelsen av olika transnationella identifikationer jfr Galtung, "On the future of the International System", *Journal of Peace Research* 1967:4, s. 307 ff.

av interaktionen, ett mönster alltså av aktörsrelationer, eller av en rollutövning. Det finns i viss systemorientering en uttalad skepsis mot strukturer och en motsvarande preferens för interaktion och "transaction-flows". Interaktionen, inte aktörerna blir det viktiga; emphasisen läggs s.a.s. på predikat, inte på subjekt och objekt. Oförmåga att sedan vidhålla denna distinktion i analysen leder icke sällan till förvirring.<sup>44</sup> En tredje sida av problemkomplexet rör relationerna mellan komponenterna/aktörerna och systemet. I både den organismiska och den funktionella uppfattningen postuleras gärna ett hierarkiskt förhållande mellan system och subsystem. Detta ger upphov till tre delproblem. För det första telos-spörsmålet där struktur-funktionsteorierna blivit starkt kritiserade. Kan man överhuvud förutsätta målsträvan, och kan man till det internationella planet överföra begrepp som systembevarande och systembestånd? Släktskapen med tidigare organismuppfattning är tydlig; skillnaden ligger i att tidigare teorier placerade en organisms överlevnad i en ram av yttre kamp medan modern systemteori lägger huvudvikten vid inre dysfunktionella faktorer.<sup>45</sup> Det andra problemet rör avvägningen, i en analys, mellan systematiska och subsystematiska faktorer.

Den tredje frågan är huruvida systemet självt skall kunna betraktas som en aktör eller om beteendet ses som ett resultat av komponenternas interaktion. På denna punkt råder en markant oklarhet; det finns en tendens att reifiera systemet, att inte bara sätta det i stånd att begå handlingar utan också att utrusta det med motivation och valförmåga.<sup>46</sup>

De fullt genomförda tillämpningarna av systemanalys på internationell politik är få. I de flesta fall har det stannat vid insatser, antingen – vilket varit det vanligaste – på jämförelsevis hög teoretisk nivå och med få anvisningar för ett empiriskt verkställande, eller i form av en partiell empirisk tillämpning på grundval av ett systematiskt betraktelsesätt.<sup>47</sup> I det följande kommer några av de viktigaste applikationerna att tas upp till granskning, speciellt då i de med aktörsproblematikens sammanhängande aspekterna. I huvudsak kommer de att placeras på en skala, där hypotetiskt-deduktiva analyser med hög ambitionsnivå bildar den ena ändpolen och historiskt-sociologiskt, konkret orienterade undersökningar den andra.

44 Easton, *Framework*, s. 49, jfr kritiken hos Meehan, a.a., s. 172. För ett försök att fatta system och aktörer som transaction-flows se McClelland, *Systems and History*, s. 237 f.

45 Den allmänna systemteorin anser sig emellertid gå fri från teleologiska antaganden genom sin princip om "equivfinality": ett ekvifinalt resultat bestäms genom systemkomponenternas natur, Miller, "A General Theory", s. 40 f. För systembeståndsproblematiken hos Easton jfr Narr, "David Eastons Systemanalyse", *Politische Vierteljahresschrift* VIII (1967), s. 429 f.

46 Kaplan, a.a., 254, Easton, *A Systems Analysis of Political Life*, s. 447 ff, och därtill frågetecknen hos Meehan, särskilt s. 172 f.

47 Ett gott exempel på den senare är McClelland, "The Acute International Crisis", *World Politics* XIV (1961), s. 182–204.

## Kaplan

Morton A Kaplans *System and Process in International Politics* (1957) utgör fortfarande det mest ambitiösa försöket att i strikt form applicera en systemuppfattning på internationell politik.<sup>48</sup> Som sådant har det varit kontroversiellt och ofta missförstått. Utgångspunkten var ett karakteristiskt systemantagande: om det förelåg skillnader under olika tider i nationernas antal, typ och beteende och i t.ex. deras militära och ekonomiska förmåga, kunde man våga ett antagande att det fanns ett samband mellan dessa element så att man kunde finna olika strukturella och beteendemässiga system vid olika tidsperioder.<sup>49</sup> För en sådan undersökning fordrades en rad hypoteser om sambanden. Dessa hypoteser har av Kaplan klätts i en starkt formaliserad deduktiv form; men de tänktes icke bilda en teori i strikt mening, blott en början till en sådan. De fyra avsnitt i vilken boken är indelad – aktionssystem, processer, värden, strategi – sägs utgöra fyra olika metoder att studera beteende i det internationella systemet. Tesen i hans bok var emellertid klar och kompromisslös: "ett vetenskapligt studium av politik kan utvecklas bara om politikens material behandlas som aktionssystem."<sup>50</sup> Ett aktionssystem definieras som "ett set variabler så relaterade att, i motsats till deras omgivning, beskrivbara beteenderegulbundenheter karakteriserar variablernas interna förhållanden samt de externa förhållandena mellan detta set av enskilda variabler och kombinationer av externa variabler."<sup>51</sup>

Systemens tillstånd kan beskrivas genom en specificering av alla variablerna; de viktigaste tillstånden var ekvilibrium och stabilitet. Förändringar i variablerna och från omgivningen skedde genom outputs respektive inputs; en omstörtande input benämns "step-level" funktion. Systemen kan vara kopplade, då ett systems output tjänar som input för ett annat; om denna koppling sker i två riktningar föreligger feedback.<sup>52</sup> Ett politiskt system karakteriseras av att dess regler anger kompetensområdena för andra beslutsfattande enheter och tillhandhåller metoder för lösning av kompetensstvister. Det är "hierarkiskt till sin karaktär och territoriellt i sin utsträckning" och existerar när författning och

48 Av betydelse även följande verk av Kaplan: "Toward a Theory of International Politics", *Journal of Conflict Resolution* II (1958), s. 335–347. "Is International Relations a Discipline?", *Journal of Politics* XXIII (1961), s. 462–476, "Problems of Theory-Building and Theory Confirmation in International Politics", *World Politics* XIV (1961), s. 6–24, "Bipolarity in a Revolutionary Age" i Kaplan (ed.), *The Revolution in World Politics*, s. 251–266. "Intervention in International War: Some Systemic Sources", i Rosenau (ed.), *International Aspects of Civil Strife*, s. 92–121, "The New Great Debate: Traditionalism vs. Science", *World Politics* XIX (1966), s. 1–20, "Systems Theory", i Charlesworth (ed.), *Contemporary Political Analysis*, s. 150–163; Kaplan-Katzenbach, *The Political Foundations of International Law*, Kaplan-Burns-Quandt, "Theoretical Analysis of the Balance of Power", *Behavioral Science* V (1960), s. 240, 252.

49 "Traditionalism vs. Science", s. 7 ff.

50 *System and Process*, s. 4, XII f.

51 *Ib.*, s. 4.

52 *Ib.*, s. 5 f. Om olika former av ekvilibrium och stabilitet se "Systems Theory", s. 151 ff.

lagar effektivt kommuniceras inom ett socialt system. Dessa definitionsattribut innebär att det inte för närvarande finns något internationellt politiskt system.<sup>53</sup>

De variabler som Kaplan vill ge värden åt vid en beskrivning av ett internationellt system eller dess subsystem är: 1) systemets "väsentliga regler", dvs. de regler som beskriver allmänna relationer mellan aktörerna och som dessutom "anvisar bestämda systematiska rollfunktioner till aktörer"; 2) förvandlingsregler som relaterar de väsentliga reglerna till parametervärden – det är här fråga om lagarna för ett systems förändring; 3) aktörsklassificerande variabler som anger aktörernas strukturella karakteristika; 4) kapabilitetsvariabler som anger en aktörs fysiska förmåga att i en given situation utföra givna handlingar – alltså icke angiven makt i allmänhet; 5) informationsvariabler som omfattar t.ex. långsiktiga aspirationer, omedelbara behov, historiskt betingade predispositioner och uppskattning av kapabilitet.<sup>54</sup>

Bland det internationella systemets subsystem ingår ett set aktörer. Dessa internationella aktörer kan indelas i två underkategorier, nationella och supranationella. Ur systemsynpunkt kan de betraktas dels som element i det internationella systemet varvid deras interna system såsom parametrar utesluts från en analys, dels som differentierade system, varvid det internationella systemet blir parameter.

Först uppställs en rad internationella system, både historiskt existerande och logiskt tänkbara, vilka följer varandra i en stigande integrationsskala. Systemen reduceras till sina fundamentala attribut så att systemrelationerna skall framstå i sin tydligaste, mest anatomiska form. De avspeglar inte några teknologiska eller ekonomiska utvecklingsstadier utan är helt politiskt orienterade och abstrakta. Uppmärksamheten riktas uteslutande på aktörerna, deras antal och funktioner och maktrelationerna mellan dem. Då denna systemkonstruktion bildar själva grundvalen för Kaplans analyschema måste den granskas relativt utförligt.

## I. MAKTBALANSSYSTEMET<sup>55</sup>

I detta empiriskt mest bekanta system som karakteriseras som ett system utan politiskt subsystem, utgörs aktörerna av internationella aktörer, närmare bestämt från den underavdelning som benämns nationella aktörer. Det talas i fortsättningen endast om "väsentliga" nationella aktörer; en term som lämnas odefinierad men som i praktiken motsvarar stormakterna. För dessa aktörer uppsätter Kaplan en serie väsentliga regler och hävdar att om dessa ej följs kommer antalet och arten av aktörer att förändras; om antal och art av aktörer

53 Ib., s. 160 f, *System and Process*, s. 14 ff.

54 Ib., s. 9–12.

55 Ib., s. 22–36; jfr den spelteoretiska prövningen i "Theoretical Analysis", s. 241 ff, och maktbalansens relation till folkrättens normsystem, "The Political Foundations", s. 31–41.

ändras, kommer det i reglerna föreskrivna beteendet ej att kunna upprätthållas. I diskussionen om systemets stabilitet införs senare termerna aktör med "integrerande" rollfunktion – en balanshållare – och "avvikande aktör", dvs. en som har supranationella ambitioner.

## II. DEN FLEXIBLA BIPOLARITETENS SYSTEM<sup>56</sup>

Detta system kan ses som en följdföreteelse till ett maktbalanssystemets sammanbrott, t.ex. efter världskrigen och påminner strukturellt om nationalekonomins duopol. I det opererar förutom nationella aktörer ytterligare en typ, supranationella aktörer. Av denna typ finns två underkategorier, blockaktörer (t.ex. NATO, kommunistblocket/ och universella aktörer (t.ex. FN). Eftersom systemet är bipolärt finns en "ledande aktör" inom varje block. Systemets fungerande beror i stor utsträckning på blockens organisatoriska uppbyggnad, på deras grad av hierarki. Den ledande aktören har ofta till sitt förfogande en supranationell partiorganisation.<sup>57</sup> Aktiviteten i systemet förutsätts komma från de två ledande aktörerna, från de universella aktörer som ej är medlemmar i blocken. Dessa olika kategorier anses fylla helt distinkta rollfunktioner; blott de två sista av dem kan utöva en integrativ funktion.

## III. DE RIGIDA BIPOLARITETENS SYSTEM<sup>58</sup>

Med detta system lämnas den empiriska grundvalen; i stället projiceras här de polariserande tendenserna i föregående system. Följden härav blir att aktörernas typ och antal väsentligen begränsas. De neutrala och potentiellt integrativa aktörerna antingen försvinner eller mister sina rollfunktioner; detta gäller såväl de obundna nationella aktörerna som de universella. Kvar står endast blockaktörerna, nu övervägande hierarkiskt organiserade på båda sidor. Systemet måste karakteriseras av en allmän brist på solidaritet och dess bestånd bero antingen på aktörernas oförmåga att förändra det eller på deras ovilja att betala för en sådan förändring.

## IV. DET UNIVERSELLA, INTERNATIONELLA SYSTEMET<sup>59</sup>

Här införs för första gången ett internationellt system – förmodligen av federalt slag – som har ett politiskt subsystem. Det tänks uppstå ur en flexibel bipolaritet, närmast genom en utvidgning av den universella aktörens funktioner. Därigenom får systemet en grad av integration och solidaritet som gör att de

<sup>56</sup> *System and Process*, s. 36–43.

<sup>57</sup> *Intervention in Internal War*, s. 96. I *System and Process*, s. 29, nämns denna företeelse men närmast som ett sätt att utnyttja inre motsättningar hos en motståndare. Systemisk effekt tillmäts det först i den flexibla bipolaritetens system. Distinktionen underlättar knappast en fixering av övergången från det ena systemet till det andra.

<sup>58</sup> *System and Process*, s. 43–45.

<sup>59</sup> *Ib.*, s. 45–48.

nationella aktörerna, – fortfarande verksamma – kan bedriva sin aktivitet endast inom de av systemet uppdragna formella politiska reglerna, ett slags universell "rule of law". I realiteten råder emellertid en osäker balans mellan integrativa och disintegrativa krafter, där den universella aktörens förmåga att bestämma resurs- och värdefördelningen i längden kommer att vara avgörande. Utmärkande för det universella internationella systemet är också att prestige och belöningar fördelas inte bara bland nationella aktörer utan också till individer. Möjligheten av "funktionella grupperingar" nämns också.

## V. DET HIERARKISKA INTERNATIONELLA SYSTEMET<sup>60</sup>

Detta som närmast motsvarar en internationell enhetsstat kan uppstå antingen genom en vidareutveckling av ett universellt internationellt system eller med våld påtvingas ett sådant eller ett bipolärt system. I det förra fallet får det hierarkiska systemet en icke-direktivform, i det senare en direktiv. I båda fallen blir det emellertid ett system som verkar direkt på individer. De nationella aktörerna har här förlorat sin primära rollfunktion och blivit territoriella underavdelningar till det internationella systemet. Deras roll som aktörer har övertagits av "funktionella aktörer" såsom fackföreningar, industriella sammanslutningar. Dessa verkar emellertid inom partiellt sammanfallande territoriella gränser och kan således ej betraktas som internationella aktörer.<sup>61</sup> Svårigheten med detta system är att upprätta och konsolidera det, därefter är det praktiskt självbevarande.

## VI. 'UNIT VETO'-SYSTEMET<sup>62</sup>

I detta multipolära system motsvarande "Hobbes naturtillstånd" – har varje aktör oavsett sin storlek eller folkmängd en sådan kärnvapenkapacitet att han kan tillintetgöra varje annan aktör men inte förhindra sin egen undergång. Genom frånvaron av kommunikation mellan aktörerna kommer detta system att bli "ointegrerat och icke-solidariskt i fascinerande grad". Endast en typ av aktörer kan existera, antingen nationella aktörer eller blockaktörer.

Härmed har Kaplan noggrant identifierat de aktörer med i sin begreppsapparat och placerat in dem i deras systemsammanhang. Det mest karakteristiska draget i hans förfarande är dock formuleringen av väsentliga regler för de olika systemen; det framgår dock icke om reglerna är att fatta som ett slags funktionella rekvisit, stipulerade av författaren, eller som en summering av fenomenologiska iakttagelser. Klart står emellertid att reglerna anvisar bestämda rollfunktioner, som t.ex. integrerande eller avvikande till aktörerna och att

60 Ib., s. 45–48.

61 Ib., s. 56.

62 Ib., s. 50–52. Jfr Herz, *International Policies in the Atomic Age*, s. 35, och alternativet med en "multi-bloc"-modell i Masters, "A Multi-Block Model of the International System", *American Political Science Review* LV (1961), s. 780–798.

dessa roller tillmätts en utomordentlig betydelse. Frågan om aktörernas perception och motivation berörs däremot inte alls. Varje roll måste ses svarande till ett specifikt behov hos det system vari den fungerar.

Utgångspunkten för detta resonemang finns i en i satskedja som stipulerar att systemets struktur bestämmer dess behov, behoven skapar systemets mål och dessa mål utgör värden för systemet.<sup>63</sup> Förankringen av dessa roller i systembehov och fixeringen av dem vid ännu icke differentierade aktörsenheter inför ett moment av systemteleologi som tenderar att prejudicera analysen i fortsättningen.<sup>64</sup> Systemsynpunkten förutsätts inte endast vara den avgjort viktigaste. Problemet kompliceras ytterligare av svårigheten att i varje enskilt fall få klarlagt på vilken nivå i stegen av system och subsystem som Kaplan arbetar. Dessutom relateras aldrig rollerna till en specificerad teknologisk eller social omgivning utan denna hålles genomgående anonym.

Men enligt de aktörsklassificerande variablerna hade aktörerna också vissa strukturella karakteristika som antogs påverka deras handlande, främst genom att framkalla vissa behov. Det andra perspektiv som Kaplan anlägger på aktörerna, gäller deras aktionsmönster, vilket han menar vara betingat av strukturerna. I den aktörstypologi som framläggs spelar två bestämmningar en viktig roll. Ett politiskt system kan vara antingen "system dominant" eller "subsystem dominant." I det förra fallet bildar systemets regler en auktoritativ ram – en "given parameter" – för subsystemens aktivitet. I det senare fallet saknar systemreglerna denna parametriska effekt och subsystemen kan agera friare. Den andra distinktionen görs mellan "directive" och "non-directive" system. Dessa termer motsvara ungefärligen "diktatoriskt" och "demokratiskt", men är mer tekniska och relativiserade alltefter systemens läge i en hierarkipyramid.<sup>65</sup>

Med hjälp av dessa begrepp kan aktörerna klassificeras med avseende på graden av både politisk och strukturell centralisering dvs. såsom direktiv systemdominerad (t.ex. Francos Spanien), direktiv subsystemdominerad (Sovjetunionen, Nazityskland), icke-direktiv systemdominerad (USA) eller icke-direktiv subsystemdominerad (Storbritannien).<sup>66</sup> Indelningen är relativ, icke absolut. Av de båda huvudgrupperna, nationella och supranationella, blir det huvudsakligen de förra som blir belysta.<sup>67</sup>

Den uppgjorda aktörstypologin appliceras på en serie valmönster, avsedda att avslöja vissa såväl internationellt som kulturellt signifikanta handlingsaspekter. Valmönstren gäller bl.a. om yttre eller inre hänsyn överväger

63 *System and Process*, s. 18 ff, 89, 149.

64 *Ib.*, s. 189, 253 ff. För en kritik av denna form av systemteleologi se Sprout-Sprout, *The Ecological Perspective on Human Affairs*, kap. 2, s. 10.

65 *System and Process*, s. 16 f.

66 *Ib.*, s. 54 ff.

67 En utförligare, om än mer populär, framställning av supranationella aktörer ges i *The Foundations*, kap. 11, 12.

vid beslut rörande en aktörs internationella aktivitet samt om och i vilken grad den allmänna opinionen är manipulerbar; om fördelningen av resurser genom det nationella aktörssystemet skall gälla det internationella systemet, blocket, det egna nationella systemet eller t.o.m. ett intranationellt subsystem; om samarbetspreferenser vid uppnående av mål gäller etniskt eller strukturellt besläktade system eller är indifferentia dvs. gälla aktörer som är instrumentalt värdefulla, vad en aktör vill åstadkomma internationellt, i vilken omfattning han vill bedriva en regulativ, dvs. systembevarande verksamhet; och graden av flexibilitet eller rigiditet i beslutsfattandet och nivån i aktörens målorientering.<sup>68</sup>

I undersökningen genomgår Kaplan de olika aktörstypernas agerande i de olika valmönstren under ovan relaterade systembetingelser. Med fyra aktörstyper, fem valmönster och fem internationella system (det hierarkiska internationella systemet behandlas icke) blir det hundra kombinationer. Resultatet av en så rikt orkestrerad analys reduceras emellertid av flera skäl. För det första visar sig andra distinktioner än de för undersökningen gjorda, vara viktigare. Detta är fallet särskilt med de tidigare, utifrån systemsynpunkt, uppmärksammade skillnaderna mellan blockens olika grad av hierarkisk organisation, mellan aktörer som är "ledande" inom sina block och sådana som endast är medlemmar i blocken, mellan blockmedlemmar och obundna nationella aktörer samt mellan väsentliga och oväsentliga aktörer.<sup>69</sup> I aktörsanalysen tvingas Kaplan dessutom att uppmärksamma 1800-talets monarkier vilka ej helt kan inpassas i hans typologi – direktiva och subsystemdominerade men med stark gemensam allmän orientering.<sup>70</sup> För det andra visar sig i ett flertal mönster skillnaden mellan direktiva och icke- direktiva aktörer vara den avgörande, oavsett deras grad av system- eller subsystemdominans.<sup>71</sup> För det tredje visar sig "unit veto"-systemet påtvinga sina aktörer identiska aktionsmönster. I andra fall påpekas hur små skillnaderna mellan aktionsmönstren i olika system är och därmed understryks svårigheten att exakt tidsprecisera övergången från ett system till ett annat. Resultatet blir att systemvillkoren framträder som den klart utslagsgivande faktorn när det gäller aktörernas handlande. De strukturella karakteristika som ligger till grund för aktörsklassifikationen erkänns vara ganska grova och vissa av aktörstyperna sällan förekommande (den direktiva systemdominerade typen). Påfallande är emellertid kategoriernas statiska natur; någon hjälp för en processinriktad analys ger de icke. Om detta beror på Kaplans grundinställning eller på det intranationella perspektivets marginella ställning i hans analyschema är en öppen fråga.

68 *System and Process*, s. 16 f.

69 *Ib.*, s. 63, 67, 70, 72 f. Det är framför allt de bipolära systemen som understryker blocktillhörighetens betydelse. Kaplans svårigheter att infoga de obundna aktörerna i sitt schema har lett till ett ytterligare försök, *Bipolarity in the Revolutionary Age*, s. 260 ff.

70 *Ib.*, s. 62, 69 f.

71 *Ib.*, s. 61, 65, 68, 73. Det universella systemet utsätter direktiva aktörer för speciella påfrestningar.

Även på ett tredje plan analyseras aktörers beteende, nämligen på "beslutsenhetens", dvs. regerings- eller representantnivån. Analysen kopplas här samman med beslutsfattarnas utövning av ett flertal roller, vilken antas påverka inställningen till de politiska alternativen. Beslutsamheten anses vara en strategisk punkt för en undersökning av integrativa och disintegrativa processer i det internationella systemet, eftersom beslutsfattandet i sig innebär ett konstaterande eller avgörande om en grupps intressen och värderingar och de medel varmed dessa bäst kan förverkligas.<sup>72</sup> En rad hypoteser uppställs även på detta plan rörande främst konsensusbildning och avskärmning (insulation) hos olika typer av beslutsenheter under de givna systemens villkor.<sup>73</sup>

Det läggs här principiell vikt vid de agerande individerna – som personlighetssystem och rollteorin syns kunna inspirera hypoteser på lägre analysnivå, även om den är formalistiskt och delvis abstrukt koncipierad.<sup>74</sup> I det stora hela är det dock, trots författarens förmodan ytterst vanskligt att direkt beteendevetenskapligt testa hypoteserna, särskilt som anknytning saknas till smågrupps- eller organisationspsykologi.<sup>75</sup> Överhuvud ligger tyngdpunkten vid den yttre ramen och vid rollernas konstans och deras formativa effekt. Solidaritetsaspekten, som inte görs explicit i texten, verkar här i bakgrunden. Det konstateras att nationerna är primära "delegerande och belönande" grupper och solidaritetsgrupper, baserade på "cross-cutting and complementary roles" medan det mellan dessa enheter förekommer en övervägande "instrumentell" aktivitet.<sup>76</sup> Detta ligger i linje med Kaplans allmänna tendens att starkt understryka skillnaden mellan inomstatlig och mellanstatlig politik.<sup>77</sup>

Detta nedstigande tillvägagångssätt är karakteristiskt för en systeminriktad analys. Utgångspunkten tas i systemet, i dess behov och struktur. Därefter behandlas aktörerna med avseende på sina av interna struktur betingade aktionsmönster, varvid dock de redan på systemnivå förtecknade influenserna tenderar att skjutas i förgrunden. I det tredje steget tas sedan de exekutiva subsystemen upp och här framhävs främst inflytandena från det internationella och därefter det nationella (sociala) systemet.

Det finns i Kaplans verk en tydlig systembias, framför allt i den meningen att det internationella systemet och dess behov fullständigt får prägla aktörerna

72 Ib., s. 98 ff.

73 Ib., s. 104–112.

74 Se Holden, "The Governance of the Metropolis as a Problem in Diplomacy", *Journal of Politics* XXVI (1964), s. 627–647, för en intressant applikation av internationellpolitiska hypoteser, däribland Kaplans, på amerikansk kommunalpolitik.

75 Kaplans förmodan om prövbarhet, *System and Process*, XV f; jfr Verba, *Small Groups and Political Behavior*, s. 100 ff.

76 *System and Process*, s. 107, 119, 123 f. Närmare definitioner återfinns i "Is International Relations a Discipline?", s. 471.

77 Ib., s. 469 ff, "Problems of Theory-Building", s. 14 ff.

och bestämma deras politiska alternativ. Ansatserna att även från mänsklig, beslutsfattande nivå närma sig beteendeproblematiken räcker inte till mot den systemdynamik Kaplan redan från början lagt in i sitt schema. Appliceringen av rollfunktioner även på staterna leder inte bara till en reifikation av staten utan även till en överdriven fixering av rollinnehållet. Försöket att projicera rollbegreppet till nationell nivå kan ej betraktas som lyckat. Kaplan snuddar vid alternativet "handlingspremiss" som utför icke anknytningen.<sup>78</sup> Motivationen och över huvud psykologiska faktorer lämnas utanför diskussionen; även detta kan ses som en följd av den systemiska utgångspunkten.<sup>79</sup> Den andra implikationen av Kaplans systembias återfinns i det positiva värde som ges åt begrepp som stabilitet, integration, reglering. När de motsatta fenomenen berörs sker det i termer som patologi och terapi.<sup>80</sup>

Frapperande är hur de resultat som Kaplan når ifråga om aktörerna och deras agerande påminner om traditionalisternas. För honom som för t.ex. Morgenthau är det stater, och i någon mån block, som agerar; likaså är deras intressen "objektiva". Förändringen av aktörstyper från ett system till ett annat överensstämmer väl med traditionalisternas uppfattning att statens nuvarande primat som internationell aktör är historiskt betingat.<sup>81</sup> Dualismen mellan inrikes- och utrikespolitik består men vid en analys på systemnivå kan man utan större olägenhet reifiera staterna. Det är i metoden, inte i de därigenom vunna resultaten, som Kaplan definitivt skiljer sig från den traditionella riktningen.

## Modelski

I ett par arbeten av australiensaren George Modelski görs ett försök att applicera en struktur-funktionsanalys av parsonsk, och i någon mån almondska prägel på det internationella systemet. Modelskis produktion är även intressant såtillvida att den omfattar flera systemnivåer, inte bara den globala utan också en snävare men likväl internationell nivå – i arbetet om det kommunistiska internationella systemet – och en nationell nivå – i teorin om utrikespolitik.<sup>82</sup>

78 För en konfrontation av dessa båda begrepp se Simon, *Administrative Behavior*, s. 220 ff. Kaplan nämner handlingspremiss i förbigående, *System and Process*, s. 103.

79 För Kaplans uppfattning att psykologiska förklaringsgrunder i politik har värde endast om de stöder analys som är gjord på mer relevanta grunder se t.ex. "Old Realities and New Myths", *World Politics* XVII (1965), s. 357 ff, och *American Political Science Review* LVIII (1964), s. 683, 963.

80 Jfr *System and Process*, s. 256 ff.

81 Morgenthau, *Politics among Nations*, s. 10, Kaplans uppfattning av statsintresse som objektivt, *System and Process*, s. 165.

82 "Agraria and Industria; Two Models of the International System" *World Politics*, XIV (1961), s. 118–143, "The Communist International System, A Theory of Foreign Policy"; se även "Kautilya: Foreign Policy and International System in Ancient Hindu World", *American Political Science Review* LVIII (1964), s. 549–560, "Comparative International Systems", *World Politics* XIV (1962), s. 662–674.

Dessutom har Modelski utfört en sammanlänkning av olika nivåer i sin analys av inbördeskrigets internationella förgreningar.<sup>83</sup> Bakom dessa försök ligger samma metodologiska inriktning. Struktur-funktionsanalysen anses, med nödiga variationer, vara tillämplig på alla nivåer. Nedanstående resonemang kommer dock att föras huvudsakligen i anslutning till Modelskis konfrontation av de internationella systemen "Agraria" och "Industria".

Beträffande systemet hävdas att internationella system är sociala system, att de har strukturer och att samma funktionella krav tillfredsställs i alla internationella system – de sista två satserna markerar anknytningen till Almonds generaliseringar för inomstatliga system.<sup>84</sup> Strukturerna fattas som "stable responses to the need for satisfying the functional requirements of the system" och Modelski får fram fyra huvudfunktioner med tillhörande struktur: 1) fördelning av mänskliga och materiella resurser, däribland internationell rolldifferentiering och specialisering, med en "resurs" – struktur, 2) fattande av bindande beslut, varav följer en internationell stratifiering, med en auktoritetsstruktur, 3) bevarande av solidaritet vari inkluderas integration, med en solidaritetsstruktur, 4) bevarande av och stöd åt den internationella kulturen (som motsvarar Almonds "politiska kultur") och kommunikationssystemet med en kulturstruktur (även kallad "formula").<sup>85</sup> Utövningen av dessa funktioner i det internationella systemet kan enligt Modelski ledas tillbaka till aktörer, vilka identifieras i mycket allmänna ordalag som kollektiv – stater och internationella organisationer – och individer agerande på dessas uppdrag. Dessa internationella aktörer utgör ett, i parsonsk mening, "intergrativt fokus" i systemet och kan analyseras efter en input-output-modell. Deras output ligger i staternas internationellt riktade politik och denna uppfattas nu av Modelski som aktörernas "role-playing". De variabler varav det internationella systemet består definieras nämligen som statusroller, t.ex. såsom en stormakt, en neutral, en FN-medlem.<sup>86</sup> Här anknytes direkt till Parsons överväganden om lämpliga enheter för en social analys.<sup>87</sup> På mikronivå, dvs. när det gäller ett nationellt system, är "unit act" att föredra. De grundläggande deskriptiva komponenterna blir då en aktör (beslutsfattare), de mål han eftersträvar, de principer eller den normativa orientering som leder honom, samt den situation inom vilken utrikespolitiken förs.<sup>88</sup> På en högre eller makronivå fordras emellertid en analysenhet av högre dignitet, "status-roll" som är en abstrahering av en aktörs deltagande i ett flertal

83 "The International Relations of Internal War", i Rosenau (ed.), *International Aspects of Civil Strife*, s. 14–44, och "International Settlement in Internal War", ib., s. 122–153.

84 "Agraria and Industria", s. 121 ff., Almond–Coleman, *The Politics of the Developing Areas*, s. 11.

85 "Agraria and Industria", s. 123 ff, "Communist International System", s. 48, "International Relations", s. 16 f, 34 f.

86 "Agraria and Industria", s. 122.

87 Parsons, *The Social System*, s. 25 ff, *The Structure of Social Action*, s. 44 ff.

88 *A Theory of Foreign Policy*, s. 1–11.

interaktiva relationer. Denna statusroll har två aspekter, en "positionell" som rör aktörens ställning i systemet i förhållande till andra aktörer, och en "processuell" som gäller aktörens handlande mot andra aktörer, sett ur synpunkten av dess funktionella signifikans för systemet.<sup>89</sup>

Denna rollutövning tillmätts en utomordentlig betydelse, statuskomponenten får ej tillnärmelsevis samma utrymme. Roller tilldelas både stater, t.ex. att agera för ett block, och individer, t.ex. de kombinerade roller som i tidigare, "agrara" system utövades av regenter i mäktiga stater.<sup>90</sup> Det sker en fortgående differentiering av roller i takt med den teknologiska och ekonomiska utvecklingen. Med tilltagande specialisering följer också en "snävare definition av rollförväntningarna så att egenmäktigt handlande försvåras".<sup>91</sup> För systemets bevarande är det oeftergivligt att aktörerna utövar sina roller på rätt sätt och i enlighet med den politiska kultur som systemet har. Bakom rollen ligger systemets sanktionsförmåga. Övergången från ett internationellt system till ett annat får ses inte som en process vari aktörernas egna motiv varit bestämmande utan som ett utslag av en systeminherent dynamik.<sup>92</sup> Även i mer stabila tillstånd förfogar systemet över påtryckningsmedel mot avvikande beteende inte bara genom att underlätta eller hindra framsteg bland medlemmarna utan framför allt genom att uppsätta villkor för medlemskap kan i vissa lägen för en aktör vara liktydigt med "att överleva som stat".<sup>93</sup>

Sättet att behandla aktörernas relation till systemet i huvudsak genom rollbegreppet påminner om Kaplans, även om det är mindre artikulert och därigenom verkar flexibelt. Det ger också anledning till samma erinringar. Det finns hos Modelski överhuvud en tendens att låta begreppen funktion och roll flyta samman. Dessutom är det ofta omöjligt att avgöra om rollerna och de därtill knutna förväntningarna, som det ovan återgivna fallet, utövas av ett kollektiv eller av en grupp individer.

Av relevans i sammanhanget är också Modelskis uppfattning om solidaritetsproblemet. Å ena sidan hävdas att varje internationellt system kräver solidaritet – utövning av denna funktion genom en speciell struktur tillhör de funktionella kraven. Å den andra "måste denna solidaritet vara låg och den politiska kulturen individualistiskt inriktad, då det finns en institutionaliserad konkurrens och misstro i systemet. I själva verket är den internationella solidariteten riktad till "en särskild internationell ordning" dvs. ett konkret status quo

89 "Agraria and Industria", s 122, Parsons, *The Social System*, s. 25. Jfr dock Parsons diskussion av ytterligare en nivå där aktören uppträder som social enhet och upphöjs till ett system av roller och aktiviteter samt vanskligheterna att hålla dessa olika analysenheter isär vid en nedbrytning av en social struktur.

90 "Agraria and Industria", s. 132 f, 134 ff.

91 Ib., s. 134.

92 Ib., s. 131, 141, "International Relations", s. 35 ff.

93 "Agraria and Industria", 141, jfr på andra nivåer Communist International System", "International Relations", 30 ff.

och inte till systemet som sådant eller in abstracto.<sup>94</sup> Därmed görs emellertid en väsentlig eftergift åt den individuella utrikespolitiska motivation hos aktörerna som i Modelskis framställning intagit en så underordnad plats. Eliternas betydelse för solidaritetsfunktionen understryks, speciellt för integration och politisk socialisation.<sup>95</sup>

## Riggs

Kaplan konstruerade i abstrakt-heuristisk form en rad internationella system i logisk ordning och Modelski sökte korrelera utvecklingen från ett agrart orienterat system till ett industriellt med teknologiska förändringar. Precisering av tid och form för övergångar blev emellertid i båda fallen otillräcklig. Denna problematik har speciellt tagits upp av en annan forskare i det struktur-funktionalistiska lägret, förvaltningsspecialisten Fred W. Riggs. Utgångspunkten tas i den konventionella bilden av det internationella systemet som ett mellanstatligt system. De individuella staterna antas ha ett antal karakteristika som skiljer sig från kännetecknen på det system vari de ingår; man för en dikotomi inomstatlig ordning – internationell anarki, och en artskillnad mellan inomstatlig och mellanstatlig politik överhuvud. Denna bild är otillräcklig och missvisande. Man finner å ena sidan en rad "statliga" kännetecken i det internationella systemet samtidigt som många av de nya länderna inte når upp till de västerländska kriterierna för en stat.<sup>96</sup>

För att korrigera denna bild och söka få en grundval för en jämförande analys konstruerar Riggs en "prismatisk" modell, speciellt avsedd för studium av system i förvandling. I sin generella utformning är modellen huvudsakligen ett bidrag till klassificering och nomenklatur; tillämpning har hittills skett på det komparativa planet i vad gäller administration.<sup>97</sup> Ett prismatiskt system ligger mitt emellan ett "fused", Agraria-liknande system, där en enda fyller alla de nödvändiga funktionerna, och ett "refracted" industria-liknande system, där det för varje funktion finns en motsvarande struktur. Enligt Riggs åsikt kan denna modell tillämpas vid studiet av såväl nationella system under övergångsskeden som det nuvarande internationella systemet.<sup>98</sup>

94 "Agraria and Industria", s. 137.

95 Ib., "Communist International System", s. 54 ff, "Comparative International Systems", 664 ff.

96 "International Relations as a Prismatic System", *World Politics* XIV (1961), s. 144–191. Jfr vidareutvecklingen i Alger, "Comparisons of Intranational and International Politics", *American Political Science Review* LVII (1963), s. 406 ff.

97 Riggs, *Administration in the Developing Countries: the Theory of Prismatic Society*, parts I, II, "Prismatic Society and Financial Administration", *Administrative Science Quarterly* B (1960), s. 1–46. En förstudie är "Agraria and Industria: Toward a Typology of Comparative Administration", i Siffrin (ed.), *Toward the Comparative Study of Public Administration*, s. 23–116. Terminologien är väsentligen hämtad från Laswell–Kaplan, *Power and Society*.

98 Prismatic System", s. 147 ff. Dessutom kan den tillämpas även på subsystem; man får nivåerna mikro-, ortho- och makrosystem.

Modellen koncentreras kring vissa funktionella rekvisit för ett samhälles bestånd – effektiv kontroll, formell auktoritet, kommunikation, "sociation" och ekonomisk allokation. I fråga om den effektiva kontrollen ses "rules" – interaktionssystem mellan regerande och regerade, dvs. konkret uttryckt stater – som integrerande komponenter. Då emellertid makt kan vara både geografiskt och funktionellt fördelad blir det prismatiska kontrollmönstret en "olipoli": det inrymmer ett fåtal supermakter och ett stort antal "infra-makter", ett fåtal funktionellt specialiserade organisationer, som FN och dess viktigaste specialorganisationer, och ett stort antal infraorganisationer, såsom de oberoende internationella privata organisationerna.<sup>99</sup> Om man däremot ser det internationella systemet ur den formella auktoritetens synvinkel är aktörerna "regimer" – distinkta auktoritetssystem baserade på legitimitet och suveränitet. På detta plan kan bland aktörerna urskiljas sådana världs- eller makroregimer som påvedömet och det islamiska kalifatet i historisk tid, den kommunistiska internationalen och regionala blockbildningar av idag.<sup>100</sup>

Effektiv kontroll och formell auktoritet utgör de två grundelementen i maktbegreppet. En maktstruktur som innehåller båda elementen kallas "polity" och det är just i detta avseende som den som den prismatiska modellen ger signifikant annorlunda resultat än både den agrara och den industriella. Det prismatiska systemet är formalistiskt i den meningen att deras rule ofta är skild från deras regim, dess auktoritet från dess kontrollstruktur. Man finner t.ex. att FN som medlemmar upptar stater som ej utövar någon egentlig effektiv kontroll – satelliter – och å andra sidan icke erkänner vissa stater som väl utövar sådan kontroll – de facto-stater. Formalismen, bristen på realism i världspolitiken, skärps sedan ytterligare av det faktum att många av de i det internationella systemet ingående politics i sig själva är prismatiska.<sup>101</sup>

Solidaritetsaspekten i Riggs modell täcks av begreppet sociation som är dess organisatoriska aspekt. Även här uppvisar det prismatiska systemet en speciell mellanform mellan Agrariamodellens primära eller familistiska organisations-typer och Indstrimodellens sekundära eller asociationella. Denna mellanform karaktäriseras av å ena sidan uppbyggnad och aktivitet i överensstämmelse med moderna stororganisationer, å den andra av en målsättning som är partikularistisk och selektiv. Den prismatiska organisationstypen har fått det pittoreska namnet "clect" eller, på det internationella planet, "super-clect"; det kommunistiska partiet är ett konkret exempel på det nationella planet.<sup>102</sup>

99 "Prismatic System", s. 150 ff, 154.

100 Ib., s. 157 ff.

101 Ib., s. 163 ff.

102 Ib., s. 174 ff. Se vidare "The Prevalence of Clects", *American Behavioral Scientist* V (1962), s. 15–18, "Interest and Clientele Groups", i Sutton (ed.), *Problems of Politics and Administration in Thailand*, s. 153–92. Termen är ett onomatopoetiskt konglomerat av ord som clique, sect, ecclectic, club, osv.

Rådande tolkningar av termen världspolitik eller internationell politik förutsätter en modell av västerländsk härkomst där politiska institutioner och politiskt beteende kan särskiljas från det icke-politiska. I ett prismatiskt perspektiv finns ingen sådan skiljelinje: Riggs menar att internationell politik är begriplig endast som en aspekt av en helhet vari ingår sociala, ekonomiska, religiösa och ideologiska aspekter såväl som politiska. Här framträder preferensen för en holistisk bild av "world affairs" i motsats till en specificerad modell för "world politics".<sup>103</sup>

Riggs prismatiska modell syns vara ur flera synpunkter värdefull: genom sin korrigering av västerländska postulat som bas för analys och prognos rörande det internationella systemets speciella drag av mellanfas i en utveckling. Det ges också en rad uppslag för en närmare anknytning mellan komparativ och internationell politik. Den principiella inriktningen ger utslag på aktörsplanet rörande aktörernas attribut, t.ex. deras beslutsprocess, lojalitetsorganisation, grad av överensstämmelse mellan formell och reell makt.

Men hos Riggs som hos andra systemteoretiker slår systempunkten till slut igenom. Modellen som från början avsågs att förklara aktörernas beteende utifrån deras karakteristika förvandlas till en beskrivning av ett övergångssystem och dettas oemotståndliga krav på systemets medlemmar. Den får ett starkt drag av ekologisk determinism.

## Spiro

Som mellanled mellan de egentliga systemteoretikerna och den från traditionalistiskt håll utgående systemanalysen kan det vara av intresse, låt vara något kuriositetsbetonat, att ta upp en teoretiker med ett alldeles speciellt systembegrepp. Herbert Spiro tillbakavisar idén att systemteorier skulle vara en ny upptäckt. Med ett citat från Hobbes – "By systems I understand any number of men joined in interest" – vill han visa att "all god modern political theory" har varit systemteori, åtminstone implicit.<sup>104</sup> Rimliga svar på politiska frågeställningar måste kläs i en form som "inte bara är systematisk utan också systemisk".<sup>105</sup> Men inte alla varianter av systemteori är lika värdefulla. Samtidens variant hör till de farligare genom sitt analogiförfarande som t.ex. i fråga om ett systems gränser leder till onödig förvirring.

103 "Prismatic System", s. 166 f. Svårigheten att utifrån ett sådant betraktelsesätt handha de politiska faktorerna framträder på flera ställen också i *Administration in the Developing Countries*, part I.

104 Spiro, *World Politics: The Global System*, s. 41 f. Citatet är från *Leviathan*, (ed. Oakeshott), s. 146. Spiro borde måhända även ha inkluderat den närmast föregående meningen hos Hobbes: "And first of systems, which resemble the similar parts, or the muscles of a body natural". Tillfället tas även i akt att föra tanken på funktionella rekvisit tillbaka till Aristoteles, *World Politics*, s. 42.

105 Ib.

Spiro föredrar att utgå från "politikens allmängiltigheter". Den politiska processen börjar med "formulation of issues", vilka skapas av problem. Den fortsätter med "deliberation of issues" som övergår i "resolution of issues" och avslutas med "solution of the problem". Sedda ur en annan synpunkt utgör dessa fyra faser i den processen de oreducerbara, existentiella funktionerna i ett politiskt system.<sup>106</sup>

Politik definieras som den process varigenom en gemenskap behandlar sina problem. En gemenskap existerar bland människor som är medvetna om att eftersträva gemensamma mål. Problem är hinder på vägen mot målen. Ett politiskt system är en gemenskap som behandlar sina tvistefrågor.<sup>107</sup>

På denna grund konstrueras sedan ett analyschema som lägges ut efter två axlar, en som särskiljer frågornas sakliga eller processuella karaktär och en som separerar kortsiktiga från långsiktiga. Genom en kombination av dessa kategorier följer fyra mål med tillhörande problemsfärer: stabilitet, flexibilitet, "efficiency", eller makt, och "effectivness" eller kultur.<sup>108</sup>

Den varierande betoningen av dessa mål kan urskiljas i olika politisk stil – ett nyckelbegrepp hos Spiro: legalistisk, pragmatisk, våldsam och ideologisk.<sup>109</sup> Slutligen tillkommer ett normativt element, individens ansvarssituation.<sup>110</sup>

Med denna onekligen flerdimensionella metod anser sig Spiro främst få möjlighet till en systematisk jämförelse av alla tänkbara politiska system. Därtill kommer att artificiella kategoriseringar som stat-samhälle-ekonomi-kultur undvikes, liksom identifikationen av politik och makt. Schemat är i huvudsak avsett för komparativ politik; dess för- och nackdelar skall inte här beröras.<sup>111</sup>

Projektionen av en systemuppfattning som denna till det internationella planet vilar på antagandet om den politiska processens universalitet. Alla politiska system av idag förutsätts vara att ytterst betrakta som subsystem i ett världsomfattande politiskt system.<sup>112</sup> Därmed går Spiro ett steg längre än de flesta systemteoretiker. Hans definition tillåter detta och kan inkludera den allt enhetligare politiska stil i de internationella relationerna som han observerat och den ökning av antal och typ av frågor som tas upp till en internationell "deliberation". Tankegången förutsätter också ett effektivt internationellt

106 *World Politics*, s. 50 f, Spiro, *Government by Constitution*, s. 164 ff, 239 ff, 258 ff.

107 *Ib.*, 53, Spiro, "Comparative Politics: A Comprehensive Approach", *American Political Science Review* LVI (1962), s. 577, n. 3.

108 *World Politics*, s. 54 f.

109 *Ib.*, s. 55 ff, kap. 4, "Foreign Policy and Political Style", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 366 (1966), s. 139–148.

110 *World Politics*, s. 76 ff.

111 Jfr Spiros eget försök till anticipation, *ib.*, s. 84 ff.

112 *Ib.*, VII, 2 f, s. 6 ff.

forum; FN:s "centralitet" framhävs också starkt, icke minst under hänvisning till utvecklingsländernas orientering mot organisationen.<sup>113</sup>

Däri ligger en av de tyngdpunktsförskjutningar i aktörsuppfattningen varigenom Spiro skiljer sig från övriga behandlade systemteoretiker. En annan ligger i den framskjutna plats som tilldelas individuella aktörer. Vid sidan av stater och block ges "genuint internationella" aktörer såsom FN:s sekretariat som deltagare i den världspolitiska processen. Därtill kommer en särskild emphasis på de politiska ledarna och deras interaktion på toppmötesnivå, en utveckling som kontrasteras mot byråkratins och diplomatins relativa tillbakagång.<sup>114</sup> Men till slut gäller även för Spiros aktörsuppfattning att man först måste se till den totala ramen, inte till aktörernas karakteristika.<sup>115</sup>

De generellt inriktade systemanalyserna har inneburit en utmaning för övrig internationell politisk vetenskap. På sina håll väntar man visserligen med ett visst lugn att de skall avta till följd av sin "esoteriska karaktär och sitt misslyckande att ge något konkret till en givande kunskap".<sup>116</sup> Andra ser sig föranlåtna att med argument underbygga sin åsikt att systemteorierna troligen kommer att bidra ytterst lite till en internationellpolitisk teori.<sup>117</sup> På båda dessa håll och i den klassiska skalan överhuvud följer man sin inslagna väg som om ingenting hänt. Av större intresse i förevarande sammanhang är emellertid de reaktioner som avsatt alternativa förslag. Man kan här finna två linjer, en historisk och en geografisk regional.

## Historisk systemsociologi

Reaktionen på systemteorier av ovan behandlat slag bland den mer traditionellt inriktade forskningen har varit blandad. Å ena sidan förefinns vad Lasswell kallat "a partial incorporation of myth", en inkorporering av nymodigheten i lämpliga delar i existerande teorikorpus. Härvidlag bör observeras det faktum att termen system sedan ganska länge varit i visserligen föga specificerat bruk inom forskning och undervisning i internationell politik. Till och med

113 Ib., kap. 5, spec. s. 112–116, 152–160.

114 "Comparative Politics", s. 594 f, *Government by Constitution*, s. 442 ff, *World Politics*, s. 12, 26, 249 ff.

115 Ib., s. 88.

116 Morgenthau, "International Relations 1960–1964, *Annals* 360 (1965), s. 171.

117 Bull, "International Theory: The Case for the Classical Approach", *World Politics* XXIII (1966), s. 361–377. Bull formulerar sin kritik som visserligen riktas mot "den vetenskapliga metodens" företrädare i allmänhet i sju huvudpunkter: 1) En begränsning till vad som kan logiskt eller matematiskt verifieras innebär att man avstår från de enda hjälpmedel som f.n. står till buds, 2) i de fall där den "vetenskapliga metodens" företrädare gett något värdefullt har det skett med hjälp av den klassiska metoden, 3) de kommer inte att göra framsteg av det slag de önskar, 4) de har hindrat teoribildning genom att göra denna synonym med modellbyggnad, 5) deras arbeten deformeras och utarmas genom en mättingsmani, 6) den skärpa och precision som ämnet tillåter kan mycket väl rymmas inom den klassiska metoden, 7) den brist på självkritik som präglar den "vetenskapliga metodens" utövare kan leda tillbaka till deras avståndstagande från historia och filosofi som grundvalar för en internationellpolitisk teori.

läroböcker har regelbundet haft avsnitt om åtminstone de grekiska, romerska och västerländska statssystemen.<sup>118</sup> Traditionalister har på senare tid sökt precisera ett systembegrepp med mer konventionellt politiska associationer, framför allt så till "partisystem" i betydelsen att system vars enheter väl har reguljära relationer med varandra men som är organiserade i konfliktsyfte.<sup>119</sup> Å andra sidan har man från detta håll starkt kritiserat de generella eller struktur-funktionalistiska systemteorierna med avseende på syften och resultat.

Ifråga om de förra är det analogierna med andra, främst naturvetenskapliga discipliner och den deduktiva metoden som gett anledning till förebråelser. När det gäller resultaten har speciellt tre omständigheter genomgående framhävts: Teoriernas höga abstraktionsgrad vilken i förening med de lånade teknikerna gör det omöjligt för systemanalytikerna att fånga det politiska momentet, vidare teoriernas bristande förklaringsförmåga samt deras hopkoppling med ett visst slags policyinriktad kvasivetenskap.<sup>120</sup>

Emellertid utgör systemteorierna enligt Stanley Hoffmann – traditionalisternas mest explicite representant i detta avseende – "ett stort felsteg i rätt riktning, mot en systematisk empirisk analys". Som första alternativ, eller rättare korrektiv till den generella och deduktiva systemanalysen uppställer Hoffmann ett omfattande projekt av historisk-sociologisk inriktning, induktivt och empiriskt till sin karaktär, och tydligt inspirerat av lärofadern Raymond Aron.<sup>121</sup> Från den utgångspunkt som bildas av en jämförelse mellan olika diplomatiska konstellationer eller situationer skall man stegvis nå fram till meningsfulla generaliseringar om olika internationella system.

Den plan som Hoffmann uppställer innebär att världen skall fattas som ett "fält" – ett system definierat i tid och rum eller genom analytiska koordinater och genom enheternas egenskaper och rörelser därigenom.<sup>122</sup> Det är korrelationen mellan fyra slags data som skall undersökas, "ty varje internationellt system kan definieras i form av dessa fyra dataserier". Det första slaget rör världens speciella struktur vid den undersökta tidpunkten: vilka primära enheter eller aktörer fanns det, hur många var det och i vilken hierarki var de ordnade? Nästa grupp rör de krafter som opererade inom och mellan dessa aktörer. Deras

118 Se t.ex. Schumann, *International Politics*, book I – länge en ledande kursbok –, Schleicher, *Introduction to International Relations*, kap. 2.

119 Se Aron, *Paix et Guerre entre Nations*, s. 103, kap. IV. "Que'est-ce qu'une théorie des relations internationales?"

120 Hoffmann, "International Relations: The Long Road to Theory", *World Politics*, XI (1959), s. 355 ff, Jacobson, i Young (ed.), *Approaches to the Study of Politics*, s. 115 ff. Jfr Faupel, "Die Internationale Politik im Rahmen der Sozialwissenschaften", *Politische Vierteljahresschrift* VII (1967), s. 196 f.

121 Aron, "Conflict and War from the viewpoint of Historical Sociology" omtryckt i Hoffmann (ed.), *Contemporary Theory in International Relations*, s. 191–208, Aron, "De l'analyse des constellations diplomatiques", *Revue Francaise de science politique* IV (1951), s. 237–251, Aron, *Paix et Guerre entre Nations*, parties II (Sociologie) och III (histoire).

122 Wright, *The Study of International Relations*, s. 524. Termen kommer ursprungligen från psykologen Kurt Lewin, *Field Theory in Social Sciences* XI.

antal och natur – teknologisk, militär, ekonomisk, ideologisk – utgör ett intensitetsindex på relationerna mellan enheterna. Den tredje dataserien rör förhållandet mellan aktörernas inre och yttre politik – ett område som Hoffmann anser förbisett av systemteoretikerna.<sup>123</sup> Vilka objektiva faktorer, geografiska, industriella etc., är att ta hänsyn till? Vilken inverkan har strukturella och kulturella faktorer på policyprocessen? Den fjärde kategorien data slutligen rör resultatet av de övriga tre kategoriernas inbördes förhållanden. Härvid bör såväl system- som subsystemperspektiv anläggas.<sup>124</sup>

Vid tillvägagångssättet är det framförallt aktörernas mål och de internationella uppgifterna ("tasks") som bör komma i förgrunden; det bör observeras att dessa uppgifter icke tilldelas aktörerna av systemet utan resulterar från systemets fragmentariska struktur och ojämnheten i utvecklingen. Här antyds ett försök att först klassificera de båda grundaktiviteterna: Målen i huvudsak efter den wolferska tredelningen – bevarande, expansiva och avstående – och uppgifterna i processer av konflikt, anpassning och distribution.<sup>125</sup> Därefter skulle de två nivåerna kunna närmas varandra genom en konfrontation av "unit goals" med "world tasks".

Den i detta projekt framlagda teorin kan sammanfattas: en systemdefinition. Ett internationellt system är ett mönster av relationer mellan världspolitikens primära enheter, vilket karakteriseras av vidden av de mål dessa enheter eftersträvar, av de uppgifter som utförs bland dem och de medel som därvid kommer till användning. Detta mönster bestäms väsentligen av världens struktur, karaktären av de krafter som verkar inom och mellan de större enheterna samt dessas militära kapacitet, maktstruktur och politiska kultur.<sup>126</sup>

Hoffmanns andra alternativ, som bara skisseras, gäller "relevanta utopier" och är med andra ord framtidsinriktat och normativt. Avsikten tycks vara att dels klargöra vilka värden man vill se förverkligade, dels att utforma en utopi som varken är realism eller idealism, i den mening dessa termer fått i internationell politisk debatt.<sup>127</sup>

Detta är ett systembegrepp som både ifråga om nivå och tyngdpunktsfördelning tydligt tycks skilja sig från den generella varianten. Aktörerna försvinner inte bakom statusroller. Deras individuella motivation framhävs klart, liksom de inrikespolitiska determinanterna och de förändringsfaktorer som opererar transnationellt. Hoffmanns schema saknar också det teologiska drag som lätt insmyger sig när interaktionsmönster mellan aktörer tas som analysenhet istället för aktören själv. Icke desto mindre är schemat systemcentrerat, och

123 Hoffmann, "International Relations", s. 360, jfr Spanier, *World Politics in an Age of Revolution*, s. 58 f.

124 Hoffmann, *International Relations*, s. 371 f.

125 Ib., s. 373, Wolfers' klassifikation återfinns i hans "The Pole of Power and the Pole of Indifference", *Discord and Collaboration*, s. 89 ff.

126 Hoffmann, "International Systems and International Law", *World Politics XIV* (1961), s. 207.

127 Främst i debatten mellan Morgenthau och hans kritiker.

Hoffmann synes icke helt undgå de antaganden som följer härmed, även om han på vissa punkter tar kritiskt avstånd från andra systemteoretiker. Mellan hävdandet att varje system kan definieras efter hans fyra dataserier och postulering av funktionella rekvisit föreligger föga skillnad. I sin kritik av t.ex. Kaplans preferens för "multiple causation" eller indeterminans mellan variabler hävdar Hoffmann att en hierarki generellt bör uppställas.<sup>128</sup> Även i förhållandet mellan systemet och aktörerna, där till synes uppmärksamhet skulle ges åt differentierad målsättning framkommer en viss spänning eller motsägelse. Å ena sidan märks en systembias, som delvis sammanhänger med Hoffmanns förhoppning att en kopernikansk revolution skulle åstadkommas om inrikespolitiken behandlades i belysning av världspolitiken.<sup>129</sup> Å andra sidan understryks i en mer tillämpad undersökning eliternas och regimernas roll för en aktörs beteende och överhuvud för systemens grad av stabilitet.<sup>130</sup>

Den historiskt-sociologiska inriktningen har ännu inte satt några mer omfattande spår.<sup>131</sup> I vissa läroböcker av modernt slag – med "integrerad ram" är behandlingen av historiska system väsentligt mer systematisk och system-medveten än tidigare. Så analyseras de t.ex. ur bestämda aspekter – systemets gränser, de politiska enheternas natur, systemstrukturen, interaktionsmönstren och systemets regler.<sup>132</sup>

Ett verk – Rosecrances *Action and Reaction in World Politics* – skall emellertid beaktas eftersom det utgör ett medvetet försök att förena historisk eller empirisk forskning med en allmän förklaringsgrund i systemteoretisk form till en systematisk empirisk analys. Tillvägagångssättet innebär en undersökning på tre nivåer av tilltagande abstraktion. Först behandlas nio olika historiska system av internationella relationer från 1740 till 1960, periodiserade efter gängse kriterier inom historieforskningen.<sup>133</sup> Diskussionen koncentreras här kring faktorer som jämvikt, kriser och krig. På nästa nivå systematiseras det historiska materialet i vissa kategorier med hjälp av vilka de nio systemen kan specificeras. Dessa kategorier är en störningskälla (dvs. en aktörs disruptiva input i systemet), en "regulator" som delvis förändras under intryck av störningen (denna regulator är liktydig med aktörernas regulativa aktivitet), en

128 Hoffmann, "International Relations", s. 361, 365, 369.

129 Ib., s. 347, 369.

130 "International Systems and International Law", s. 217, 225.

131 I en kategori för sig står Bozeman, *Politics and Culture in International History*, som från historisk och blott implicit teoretisk ståndpunkt undersöker internationella system från Sumer till medeltidens slut.

132 Se Holsti, *International Politics*, kap. 2, 3.

133 "Action and Reaction", s. 17–215. De nio systemperioderna är 1740–1789; 1789–1814; 1814–1822; 1822–1848; 1848–1871; 1871–1890; 1890–1918; 1918–1945; 1945–1960. Därvid tillmäts årtalen 1789 och 1945 en revolutionerande betydelse.

serie inskränkande faktorer i den internationella omgivningen som omvandlar störningens och regulatorns tillstånd till resultat.<sup>134</sup>

På den tredje abstraktionsnivån utväljs de på nivå II diskuterade systematiska beståndsdelarna fyra som grunddeterminanter i ett internationellt system överhuvud på grund av sin effekt på stabilitet och instabilitet. Dessa fyra determinanter är inriktning ("direction"), dvs. eliternas maktuppfattning, kontroll, de faktorer som påverkar eliternas maktutövning, resurser, dvs. kontrollens bas vari ingår såväl diplomatiska som ekonomisk-tekniska faktorer, samt kapacitet, systemets totala förmåga att begränsa störningar.<sup>135</sup>

Det intressanta i Rosecrances undersökning ligger på det andra planet; den historiska analysen är grundad på andrahandskällor och hans strävan efter logisk fullständighet på den tredje nivån leder till att en omnibuskategori som kapacitet måste tillgripas. Påfallande är den vikt Rosecrance tillmäter variabler inom aktörerna vid sin förklaring av internationella störningar. Som den ende av de systematiskt orienterade teoretikerna har han sökt fixera inte bara eliternas maktattityder och operationella kod utan också de processer varigenom lojalitet och samtidigt ett spelrum för eliternas beslut ("decisional latitude") bevaras.<sup>136</sup> Sedan visar det sig att med det historiska material som använts den ideologiska komponenten varit lättare att komma åt än besluts- och identifikationsprocesserna.

## Dominerande och underordnade system

En genomgående invändning mot de generella systemteorierna har gällt deras generalitets- och abstraktionsgrad. Medan den historiskt orienterade riktningen fört fram ett historiskt-sociologiskt alternativ, rekommenderar man på annat håll geografiskt-regionalt kompletteringsförslag.<sup>137</sup> Detta kommer från areaspecialisternas led. Naturligt nog finner man här sina särskilda områdens egenart och autonomi starkt tillbakasatt i teckningen av de enhetliga internationella systemen.

Det är därvid det allmänna postulatet om ett enda, globalt system och speciellt dettas bipolära karaktär som väckt kritik. Huruvida man kan tala om ett

134 Ib., s. 219–32. Begreppen störningskälla och regulator har författaren hämtat från cybernetiken.

135 Ib., s. 279–306.

136 Ib., s. 225 ff, 232 ff.

137 Binder, "The Middle East as a Subordinate International System", *World Politics* X (1958), s. 408–429, Brecher, "International Relations and Asian Studies: The Subordinate State System of Southern Asia", ib., XV (1963), s. 213–235. Hoffmann, "Discord in Community: The North Atlantic Area as a Partial International System", i Wilcox-Haviland (eds), *The Atlantic Community*, s. 3–31, Modelski, *International Relations*, II (1961), s. 143–155, Zartman, "Africa as a Subordinate State System in International Relations", *International Organization* XXI (1967), s. 545–564. Däremot kan icke Modelskis studie över det kommunistiska internationella systemet räknas hit; det måste ses som en kärna till ett globalt internationellt system.

globalt system kan här lämnas åsido; delade meningar därom råder bland area-specialisterna. Däremot anser man det realistiskt att på systemplanet göra en skillnad mellan ett "dominant system" och en rad underordnade system.<sup>138</sup> Det förra karakteriseras av bipolaritet, av blott två väsentliga aktörers interaktion, och dess bestånd vilar på den approximativa jämvikten mellan dessa aktörer. Men det finns en viktig typ av internationell aktion och en rad aktörer som inte kan karakteriseras med hjälp av bipolaritets- och maktbegreppen. Detta gäller främst för de nya och obundna staterna. Dessa bildar, regionalt fördelade, en rad underordnade system, som kan betraktas som relativt oberoende av de regler som gäller för det dominerande systemet. I flera fall hävdas att de underordnade systemen, trots den låga maktnivån bland deras medlemmar, utgör områden där supermakternas inflytande kan göras gällande endast indirekt eller i samverkan med medlemmarna.<sup>139</sup>

Av vikt i detta sammanhang är att areaspecialisterna inte är motståndare i princip till systemsynsättet; tvärtom har flera av dem anlagt sådant i egna studier.<sup>140</sup> En differentiering av nivåerna anses emellertid fördelaktigt kunna inverka både på areastudier och internationell politik. För de förra skulle det innebära en empirisk orientering, då mer stoff skulle bli tillgängligt för komparation av system. För de senare skulle det innebära en vidgning av synfältet.

Man finner inte någon större svårighet att på detta relativt konkreta plan formulera de kriterier på ett underordnat system som är erforderliga: geografisk begränsning, en erkänd, distinkt gemenskap, som ett subordinationsförhållande till det dominerande systemet. I vissa fall kan tillkomma regionens ställning som diplomatiskt eller militärt operationsområde.<sup>141</sup>

I vad rör aktörsproblemets principiella aspekt är dessa teorier av intresse främst genom att införa en sammanlänkningsmekanism.<sup>142</sup> En av utgångspunkterna är det faktum att stater agerar på olika nivåer och därmed har olika anknytningar. De kan vara medlemmar av det dominerande systemet och dessutom av ett eller möjligen flera underordnade system. Olika handlingslinjer och beslut härrör från olika anknytningar; en korrelation av dessa skulle belysa viktiga handlingspremissar.

## Aktörsanalytiska teorier

Som en andra jämförelsepunkt för systemteorierna skall ytterligare några teorier tas upp och därvid något oegentligt placeras i en enda kategori. Det

138 Brecher, s. 217 f, Binder, s. 409 f.

139 Se Binder, s. 409 f, 414 f.

140 Se Binder, *Iran: A Study of Development in a Changing Society*, spec. kap. 1.

141 Brecher, s. 220, Zartman, s. 545 f, Hoffmann, s. 5 f. Vissa inkluderar stormakterna i området i systemet, Brecher, s. 220 f, andra utesluter dem, Modelski, s. 148 f.

142 Brecher, s. 217 f.

gäller gruppteorier överförda på det utrikespolitiska eller internationella fältet, beslutsteorierna i dess utrikespolitiska utformning och vissa simulationsteorier. Konvergensen i allmän inriktning är dock markant nog för att försvara ett sådant tillvägagångssätt. Det finns tre sammanhållande länkar. Den första är att det gemensamma förkastandet av en reifierad stat som internationell aktör. Man riktar i stället sin analys på mindre grupper, hos vilka ett handlande verkligen kan observeras, låt vara att detta sedan sker i statens namn. Traditionalisternas Statsman ersätts av en mindre grupp beslutsfattare, agerande inom en institutions- och opinionsbegränsad ram. I ett större perspektiv dras emellertid också något bredare skikt, eliterna och undergrupperingar inom dessa, in i analysen. Den andra länken, som nära sammanhänger med den första, är inriktningen på de inre determinanterna vid utrikespolitikens utformning. Denna inriktning kan uttryckas i olika grader, som paradox eller som hypotes. Man kan å ena sidan fråga sig om "utrikespolitik är utrikespolitik"? Å den andra kan man göra hypotesen att den utrikespolitiska beslutsprocessen förmedlar yttre och inre krav.<sup>143</sup> Den tredje förbindelselänken ligger i den metodiska inriktningen. I denna grupp av teorier söker man sig, naturligt nog, i första hand till angränsande samhällsvetenskaper, såsom socialpsykologi men även företagsekonomi, därefter till kommunikations- och informationsteori.

Den äldsta av dessa riktningar är gruppteorien, men dess applicering på det komparativa studiet av utrikespolitik är jämförelsevis ny och projektionen därifrån till det internationella planet än så länge ovanlig och tentativ.<sup>144</sup> Utgångspunkten är att det handlande subjektet är individens agerande inom en grupp. Grupper, eliter och i mindre utsträckning stater blir alltså uppfattade som aktörer. Eliternas position grundar sig på deras förmåga att tillfredsställa viktiga intressegruppers preferenser som att manipulera symboler, baserade på nationella myter.<sup>145</sup> Utrikespolitikens mål är kvalitativt likställbara med mål på andra politiska områden; de är också i eliternas och gruppernas agerande sammanvägda. Eliterna strävar inte bara efter att bevara eller utvidga den egna statens position utåt utan också sin egen position inom staten. Yttre och inre status quo är förbundna. Ytterst har både utrikes- och inrikespolitik samma rot; att bevara det system som eliterna leder och regerar. I stället för den

143 Krippendorff, "Ist Aussenpolitik A u s s e n p o l i t i k?", med underrubriken "Ein Betrag zur Theorie unter der Versuch eine unhaltbare Unterscheidung aufzuheben", *Politische Vierteljahresschrift* IV (1963), s. 243–266, Snyder-Bruck-Sapin, *Foreign Policy Decision-Making*.

144 Den mest genomförda framställningen är Haas-Whiting, *Dynamics of International Relations*. Se dock skisseringen av forskningsprogram i Krippendorff, a.a., s. 243 ff. Det finns viss anknytning till, men också stora avvikelser från den sociologiska riktning bland tyska historiker, främst Kehr och Hallgarten, som sökte förklara framför allt det wilhelmska Tysklands utrikespolitik helt utifrån dess sociala struktur, Kehr, *Schlachflottenbau und Parteipolitik*, 1894–1901, Hallgarten, *Imperialismus vor 1914*, I-II.

145 Haas-Whiting, a.a., vii, s. 32 ff.

traditionella utrikespolitikens primat proklamerar man inom denna riktning "systembevarandets primat".<sup>146</sup>

Statsintresset kommer i denna teori att bli identiskt med det intresse som omfattas av den maktutövande eliten. Undantag måste visserligen göras för vissa allmänna mål som stöddes av konsensus, men dessa är så vaga och banala att de inte blir någon relevans för den situation i vilken de flesta politiska beslut fattas.<sup>147</sup>

I detta perspektiv kan den internationella politiken ses som en kamp mellan eliter, var och en försvuren åt sin speciella nationella myt. Men den kan också uppfattas som ett försiktigare spel där systembevarandet är insatsen och där det finns en affinitet mellan strukturellt analoga eliter. Under sådana förhållanden blir problemet om gemensamma intressen på det internationella planet ett sociologiskt problem om koordination och synkronisering av elitintressen.<sup>148</sup>

En riktning med större inslag av modern samhällsvetenskaplig teori är den som inriktat sig på beslutsfattandet i utrikespolitiken och som utvecklas främst av Snyder och hans medarbetare. Här slår man visserligen från början fast att staten kommer att förbli den mest betydande politiska aktionsenheten ännu i lång tid och att internationell politik måste ses som "aktioner, reaktioner och interaktion mellan politiska enheter som kallas stater". Avsikten är emellertid att frigöra forskningen från den obstruerande abstraktionen stat. En stat definieras därför som dess officiella beslutsfattare och statens handlingar blir liktydiga med dem som begås av de i statens namn agerande.<sup>149</sup> Därtill kommer att analysen för att bli meningsfull bör inriktas på att rekonstruera beslutsfattarnas värld sådan de såg den och ej söka tolka den utifrån och objektivt. Denna fenomenologiska ståndpunkt gör att beslutsfattarnas perception och definiering av situationen görs till själva grundvalen i beslutsprocessen.<sup>150</sup>

För att närmare kunna analysera de processer som initierar aktion i statens namn har Snyder konstruerat en omfattande taxonomi. Den omvärld från vilken beslutsfattarna för stimuli kan brytas ner i kategorierna yttre och inre setting; i den senare ingår social struktur och beteende. Perception och situationsdefiniering analyseras i ett antal kategorier: objektdiskriminering, dvs. perception och förväntningar i bestämda sammanhang, målsättning, signifikansbestämning åt olika handlingsalternativ samt acceptanskriterier,

146 Krippendorff, a.a., s. 244 f.

147 Haas-Whiting, a.a., s. 44 ff, jfr Czempel, "Der Primat der auswärtigen Politik", *Politische Vierteljahresschrift* IV(1963), s. 266–287, och Beards klassiska *The Idea of the National Interest*.

148 Krippendorff, a.a., s. 248 f.

149 Snyder-Bruck-Sapin, a.a., s. 65. För en tolkning av statsintresset utifrån denna ståndpunkt: Rosenau, "The Concept of National Interest" i den kommande upplagan av *International Encyclopedia of the Social Sciences*.

150 Schuetz, "Choosing among Projects of Action", *Philosophy and Phenomenological Research* XII (1951), s. 161–184.

vilken kategori begränsar vidden av de övriga tre. Hela beslutsprocessen leds av tre grupper faktorer: kompetensområdena eller det organisatoriska systemets funktion, kommunikations- och informationsnätets tillstånd och motivationen. Härigenom kombineras i analysen en psykologisk och en sociologisk nivå.<sup>151</sup>

Intentionen var att systematiskt inringa de faktorer som var av relevans för skälen till och verkställandet av utrikespolitiskt handlande.<sup>152</sup> För den skull måste staten definieras och ersättas av andra aktionsdata och den objektiva tolkningen av situationen ersättas av perceptuella data. Båda dessa utbyten utgör avståndstaganden från den traditionalistiska uppfattningen; de skiljer sig emellertid väsentligt även från systemteoretikerna. Nu är Snyders schema först och främst ett hjälpmedel för klassifikation. En teoribildning som skulle kunna sätta variablerna i relation till varandra måste invänta empiriska tillämpningar av schemat. Det relativa fåtal applikationer som följt har delvis lagts på ett annat plan och kan närmast karakteriseras som studier i policyprocessen snarare än i beslutsprocessen.<sup>153</sup> En generaliserad version utgör Bjøls studie, som utifrån ett helt nationellt systems synvinkel applicerar delar av Snyders schema i en analys av grunduppfattningarna hos deltagande grupper, dessas interaktion i realiserings- och oppositionsgrupperingar och en projicerad situation som bas för utrikespolitiska beslut.<sup>154</sup>

De lån från den allmänna beslutsteori som förekom i Snyders schema var omformulerade för att täcka huvudsakligen historiskt utspelade processer. En mer direkt anknytning till modern beslutsteori finns däremot i den tredje gruppen av aktörsanalytiska teorier. Det gäller simulationsforskningen, framförallt det under Guetzkows ledning bedrivna Inter-Nation-Simulation – projektet (INS). Trots skillnaden mellan verbala teorier och simulationens speciella operativa och optionella villkor kan här konstateras betydande överensstämmelser.<sup>155</sup>

I den interaktion mellan nationer som INS skall simulera utgör varje nation ett system av roller, vari vissa roller, beslutfattarnas, spelas av individer, medan andra, validationsrollerna, bara existerar i form av gränser för beslutfattarnas handlingsfrihet. Stor vikt läggs vid de interna faktorerna. Varje nation förses med en Central Decision-Maker, som vid sin sida har External och Internal Decision-Makers samt en Decision-Maker with respect to Force. Därtill kommer

151 Snyder-Bruck-Sapin, a.a., s. 65–74.

152 För avsikten med och inflytandet i Snyders schema se den delvis självbiografiska framställningen i Rosenau, "The Premises and Promises of Decision-Making Analysis", i Charlesworth (ed.), *Contemporary Political Analysis*, s. 189–211. Där bemöts också en rad mindre väl överlagda invändningar av t.ex. den typ som framkommer i Wahlbäck, *Finlandsfrågan i svensk politik*.

153 T.ex. Cohen, *The Political Process and Foreign Policy*, Robinson, Congress and Foreign Policy-Making.

154 Bjøl, *La France devant l'Europe*.

155 Brody, "Some Systemic Effects of the Spread of Nuclear Weapons Technology", *Journal of Conflict Resolution* VII (1963), s. 700 ff, Guetzkow m.fl. *Simulation in International Relations*.

en Aspiring Central Decision-Maker, som representerar konkurrerande elit, beredd att avlösa den sittande administrationen. Värdena på de variabler som berör nationens inre tillstånd i t.ex. ekonomiskt och militärt avseende, liksom allmänhetens grad av tillfredsställelse, är däremot programmerade. Ett fundamentalt antagande i INS är att ledningens önskan att stanna kvar vid makten är ett primärt motiv även i utrikespolitiken. Det finns därför inbyggt en relation mellan värdet validatortillfredsställelse och aktiviteten hos central Decision-Maker. För att markera varierande grader av ansvarsfrihet ges denne dock en poängmarkerad "decisional latitude".<sup>156</sup> I struktur och interaktionsmönster framstår INS som en stiliserad pendang till de relationer som understryks i både besluts- och grupp teorierna. I den betydelse som tillmäts de inre determinanterna för utrikespolitiken överensstämmer de också, trots att INS:s primära inriktning ligger på utforskandet av internationella interaktionsmönster.<sup>157</sup>

De ovan behandlade teorierna har alla varit medvetet aktörscentrerade. Endast INS har haft anknytning till en strukturerad yttre miljö. Snyders schema utesluter i och för sig inte möjligheten till en systematisk analys av dess yttre setting. Tyngdpunkten är dock så klart förlagd till andra delar i schemat att det inte utan reformulering blir användbart för ett sådant syfte. Som hjälpmedel för en analys av aktörers beteende har emellertid teorierna bestämda fördelar, framför allt genom sin närhet till observerbara data. Staten sätts visserligen som aktör, men tjänstgör i realiteten närmast som en legitimerande och resurstillhandahållande enhet. Frågan är dock om de i INS och i Snyders schema postulerade interaktionsprocesserna är universellt tillämpliga eller endast passar in på stabila stater samt om elit- eller grupp teorin avspeglar den reella maktlokaliseringen i en rad av de nya staterna.<sup>158</sup>

## Slutord

Konfrontationen mellan systemteorierna och de därur emanerande aktörsuppfattningarna å ena sidan och dels den traditionalistiska, dels den aktörsanalytiska riktningen å den andra har gett några kanske överraskande resultat. Vissa överensstämmelser ifråga om resultat har konstaterats mellan de generella systemteorierna och den traditionalistiska skolan, medan de historiskt och regionalt orienterade systemriktningarna och aktörsanalytiska teorierna icke oväntat uppvisar vissa likheter. Vid en avvägning mellan de olika teoriernas för- och nackdelar, speciellt med avseende på aktörsanalys, skall dock den

156 Jfr användningen hos Rosecrance, ovan a.a.

157 Jfr Coplin, "Inter-Nation Simulation and Contemporary Theories of International Relations", *American Political Science Review* LX (1966), s. 562–578, vars uppfattning om en skiljaktighet i inriktning mellan INS och övriga ovan behandlade teorier jag dock icke kan dela.

158 Jfr åsikten i Burton, *International Relations*, s. 111 f, att demokratisering och nära internationell kontakt på toppnivå kraftigt motverkar de organiserade gruppintressenas aktivitet.

traditionalistiska lämnas åsido; den synes icke kunna erbjuda någon hjälp vid en beteendevetenskaplig och generell analys.

De allmänna systemteorierna har anlagt ett generellt perspektiv, med ett sammanhållande grepp av större analytisk utilitet än det traditionalistiska maktbegreppet, och de har understrukt den internationella miljöns speciella egenart, det faktum att internationell politik inte enbart är summan av de enskilda ländernas utrikespolitik.<sup>159</sup> Därmed är emellertid ej klarlagt, att det skulle vara givande att anta existensen av ett system, med en central orientering hos medlemmarna, på det internationella planet, åtminstone ej globalt. De interaktionsklungor som kan observeras torde mest fruktbart kunna fattas som ett dominerande system och en rad underordnade system. Postulatet om ett internationellt system har i de granskade konsekvent genomförda fallen medfört övertoner av systemteleologi och systemdeterminism. Det faktum att den höga abstraktionsnivån försvårar en operationalisering av begreppen avspeglas även i aktörsavseende. Liksom traditionalisterna ger systemteorierna sina aktörer en monologisk och reifierad karaktär. Därmed förbinds ibland en fördelning av rollfunktioner bland aktörerna, något som på denna nivå måste anses vila på en alltför bräcklig analogigrund för att kunna tas i analytiskt bruk. De roller som eventuellt spelas i internationell politik av stater torde få fattas mer i teatralisk mening än i social, de är dessutom självpåtaga och icke allmänt applåderade.

De aktörsanalytiska riktningarna uppvisar motsatta för- och nackdelar. De har konkret angripit problemet att experimentellt eller beteendevetenskapligt studera aktörernas handlande; framför allt har de gjort det möjligt att följa transaktionerna över den nedre systemgräns som de generella systemteorierna envist förlagt på den nationella nivån. Å andra sidan har deras metodik tenderat att uppmuntra det monografiska; man kan hysa vissa tvivel om deras typologiserande kapacitet. I åtskilliga fall syns övervikten för inre determinanter vara påtaglig.

Ingen av de behandlade teorierna uppfyller sålunda kriterierna för ett idealt aktörsbegrepp, oreifierat, tillräckligt differentierat för att tillåta empirisk analys men ändå så långt integrerat att det möjliggör typologisering. Vägen till ett sådant låter sig uppenbarligen inte påbörjas utifrån en allmän systemteoretisk ståndpunkt; alltför många premisser om orientering mot systemet och förekomsten av inherent regler präglar än så länge ett sådant utgångsläge. Ej heller förefaller den från historiskt-sociologiskt håll rekommenderade vägen framkomlig på grund av sin tidsbundenhet. Möjligen skulle en beslutsprocess-teori, koncentrerad i sina variabler och supplerad av anknytbara hypoteser från simulationsprojekt kunna tillhandahålla instrument för en analys av de

159 Sondermann, "The Linkage between Foreign Policy and International Politics", i Rosenau (ed.), *International Politics and Foreign Policy*, s. 8–17.

grupper och individer som deltar i en s.a.s. vertikal interaktionsprocess, dvs. är politiskt verksamma i en zon som sträcker sig från det subnationella till det internationella planet.

Här skall till slut anknytas till det inledningsvis nämnda sammanlänkingsproblemet. Den särskilnad av olika analysnivåer som flera gånger varit på tal låter sig näppeligen upprätthållas i praktiken. Utrikespolitiska beslutsfattare måste ta hänsyn till både den internationella omgivningens och den nationella opinionens krav.<sup>160</sup> Dessutom erbjuder utvecklingen en bild som gör ett särskiljande av inre och yttre politik, system och avgränsade subsystem, allt svårare att genomföra. Denna bild har olika facetter. Man har sett den som en motsättning mellan de inre krafternas övervikt och utrikespolitikens primat i en "folklig/global" epok.<sup>161</sup> Vidare finner man å ena sidan att konflikter mellan huvudsakligen inrikespolitiskt opererande grupper projiceras på det internationella planet, och å den andra att universella ideologiska brytningar tränger ner på subnationell nivå. En utsuddning av gränserna mellan de politiska sfärerna sker inte bara i utvecklingsländerna utan även i en rad industrialiserade stater där resursfördelningen starkt påverkas av internationella faktorer.<sup>162</sup> Dessa sammanvävningsprocesser har lett till att man tyckt sig finna ett nytt politiskt system – "ett penetrerat politiskt system" – som kan placeras mellan det internationella och det nationella. Det kännetecknas av en hög grad av externt inflytande över sin beslutsprocess och av att man inom systemet ändå allmänt accepterar detta inflytande.<sup>163</sup> I extrema fall, ingalunda ovanliga, inträder en situation av öppet inbördeskrig med stark internationell inblandning. Den andra polen utgörs av integrationsprocesser som också de upphäver gamla aktörmönster.<sup>164</sup>

För en analys av sådana situationer fordras emellertid en nära anknytning mellan internationell politik och komparativ politik. En sådan anknytning är även av andra skäl önskvärd, framför allt för att icke internationell politik skall förlora kontakten med övriga grenar av den politiska vetenskapen.<sup>165</sup>

160 Se Hanrieder, *West German Foreign Policy, 1949–1963*, för ett försök att via begreppen "compatibility" och "consensus" åstadkomma en sammanlänkning.

161 Neuman, "International Civil War", *World Politics I* (1949), s. 15 ff.

162 Good, "Nation-Building as a Determinant of Foreign Policy", i Martin (ed.), *Neutrality and Nonalignment*, s. 3–12.

163 Rosenau, "Pre-theories and Theories of Foreign Policy", i Farrell (ed.), *Approaches to Comparative and International Politics*, s. 27–92, och debatten mellan Hanrieder, "Compatibility and Consensus" och Rosenau, "Compatibility, Consensus, and an Emerging Political Science of Adaption", *American Political Science Review* LXI (1967), s. 971–988.

164 För inbördeskrigsproblematiken se Rosenau (ed.), *International Aspects of Civil Strife*, Eckstein (ed.), *Internal War*, för integrationsaspekten Etzioni, "The Dialectics of Supranational Unification", *American Political Science Review* LVI (1962), LVI (1962), ib. "The Epigenesis of Political Communities at the International Level", *American Journal of Sociology* LXVIII (1963), s. 407–421.

165 Jfr Spanier, *World Politics in a Revolutionary Age*, ix.